

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Інститут Електроенергетики

Електротехнічний факультет

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню магістр

студента

Лук'яненко Георгія Володимировича

академічної групи

035м-17-1

спеціальності

035 Філологія

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури (переклад включно)», перша - англійська

на тему: Особливості перекладу текстів у галузі транспортних систем на лексичному, граматичному і стилістичному рівнях з англійської та німецької мов українською

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи				
розділів:				
1.				
2.				
Рецензент				
Нормоконтролер				

Дніпро
2018

ЗАТВЕРДЖЕНО:
завідувач кафедри
перекладу

(підпис)

_____ (прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 2018 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеня магістр

студенту **Лук'яненко Георгія Володимировича** академічної групи **035м-17-1**
(прізвище та ініціали) (шифр)

спеціальності **035 Філологія**

спеціалізації

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури (переклад включно), перша - англійська

на тему: **Особливості перекладу текстів у галузі транспортних систем на лексичному, граматичному і стилістичному рівнях з англійської та німецької мов українською**
затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» від 12.11.2018 № 1913-л

Розділ	Зміст	Термін виконання
1.	Розділ і характеристика понять «термін» та «стиль» у транспортній галузі	
2.	Визначення особливостей перекладу науково-технічної літератури на прикладі текстів в галузі транспортних систем	

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

_____ (прізвище, ініціали)

Дата видачі 01.10.2018

Дата подання до екзаменаційної комісії 10.12.2018

Прийнято до виконання

_____ (підпис студента)

_____ (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1.ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТЬ «ТЕРМІН» ТА «СТИЛЬ» У ТРАНСПОРТНІЙ ГАЛУЗІ.....	7
1.1 Термін як одиниця терміносистеми. Пояснення поняття терміну з точки зору науковців.....	7
1.2 Дослідження поняття «стиль» та порівняльні особливості науково-технічного стилю на прикладі української та англійської та німецької мов.....	22
1.3 Засоби термінотворення складних термінів з англійської та німецької на українську мову.....	36
Висновки до розділу 1.....	44
РОЗДІЛ 2. ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО- ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ В ГАЛУЗІ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ.....	45
2.1 Лексико-граматичні особливості перекладу текстів транспортної тематики у контексті стилістичного аналізу.....	45
2.2 Когнітивна синонімія термінів у галузі транспортних систем.....	65
2.3 Метафоричні моделі як спосіб репрезентації технічних термінів транспортної тематики.....	76
2.4 Порівняльна характеристика перекладу текстів у галузі транспортних систем по лексиці транспортної галузі (на прикладі української, німецької та англійської мов).....	79
Висновки до другого розділу.....	82
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ.....	85

ВСТУП

На сьогоднішній день розвиток транспортної галузі має велике значення для людства. Більшість людей користуються послугами різних транспортних підприємств і компаній. Обсяги перевезень пасажирів і вантажів постійно зростають. Транспортна та логістична тематика має велику кількість термінів як спеціальних технічних, так і інших галузей, таких як, юридична.

Крім того, враховуючи постійний розвиток правових, економічних та технічних умов укладання договорів перевезення, в транспортній галузі з'являються нові терміни, поняття та аббревіатури. Такі запозичення стають звичними і поступово переходять з однієї мови в іншу, як правило, без змін.

Переклад з однієї мови на іншу – це складний процес розумової діяльності людини. Перекласти – означає відтворити адекватно поняття, виражене засобами однієї мови, за допомогою засобів іншої мови, відтворити оригінал з урахуванням взаємодії змісту і форми.

Науково-технічна сфера є однією з життєво важливих сфер діяльності людства. У зв'язку з бурхливим розвитком техніки та поширенням науково-технічної інформації виросло значення науково-технічного перекладу.

Переклад науково-технічної літератури відрізняється від перекладу художньої літератури, газетних статей, докумен-тально-ділового матеріалу тощо. До поняття "науково-технічна література" входять такі її різновиди, як власне науково-технічна література, а саме, монографії, збірники та статті з різних проблем науки і техніки; учбова науково-технічна література (підручники, довідники і т.д.); науково-популярна література з різних галузей техніки; технічна і супровідна документація; технічна реклама, патенти та ін. Переклад такої літератури викликає певні труднощі.

Актуальність зумовлена самою постановкою проблеми дослідження і необхідністю адекватного, коректного перекладу в умовах постійного зростання потреби суспільства у виявленні, отриманні та аналізу інформації особливої

актуальності при перекладу текстів транспортної та технічної тематики з англійських та німецьких мов на українську.

Об'єктом дослідження виступає транспортно-логістична та технічна термінологія.

Предметом є особливості перекладу текстів у галузі транспортних систем на лексичному, граматичному і стилістичному рівнях з англійської та німецької мов українською

Метою дослідження є виявлення лексичних, граматичних та стилістичних особливостей перекладу лексики транспортної тематики з англійських та німецьких мов на мову перекладу.

Для досягнення цієї мети було встановлено наступні **завдання**:

– виявити в тексті транспортної тематики спеціально-технічні терміни та терміни з інших областей;

– виявити особливостей використання термінології різних областей у тексті транспортної тематики;

– розглянути аналіз способів перекладу виявлених одиниць.

Матеріали дослідження: Annual Report of the International Committee of Railway Transport and Freight Transport (Річний звіт Міжнародного комітету по залізничному транспорту) та вантажних транспортних перевезень (СІТ) за 2015 рік. Даний звіт було надруковано в 2015 році німецькою та англійською мовами.

Методи дослідження:

1) загальнонаукові теоретичні методи узагальнення, формалізації, індукції та дедукції;

2) метод зіставного аналізу оригіналів англомовних та німецькомовних текстів (для виокремлення структурно-семантичних особливостей перекладу транспортної термінології);

3) метод дескриптивного перекладознавчого аналізу (для встановлення способів перекладу та умов їх застосування).

Наукова новизна полягає у дослідженні, порівнянні та адекватності перекладу текстів з англійської та німецької мов у галузі транспортних систем на лексичному, граматичному та стилістичному рівнях.

Теоретичною основою справжньої роботи є роботи цілого ряду видатних учених і лінгвістів таких як В.Н Комісаров (1999), І.С. Алексєєва (2000), Є.В. Бреус (2000). Також використані методичні матеріали та посібники, видані на допомогу перекладачеві, зокрема, посібники М.П. Брандес і В.І. Провоторова (2001), Я.І. Рецкер (1981).

Теоретична цінність роботи: полягає в комплексному підході до розгляду транспортної та технічної термінології при перекладі тексту транспортних систем.

Практична цінність визначається можливістю використання результатів на практичних заняттях з теорії та практики перекладу. Крім того, матеріали роботи можуть бути використані при підготовці текстів-звітів українською мовою, а також при перекладі матеріалів науково-технічного характеру транспортних організацій.

РОЗДІЛ I.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТЬ «ТЕРМІН» ТА «СТИЛЬ» У ТРАНСПОРТНІЙ ГАЛУЗІ

1.1 Термін як одиниця терміносистеми. Пояснення поняття терміну з точки зору науковців

Науково-термінологічна лексика – один з основних лексичних компонентів таких функціональних стилів писемного мовлення, як науковий, офіційно-діловий і публіцистичний. Усі слова, які належать до термінологічної лексики, об'єднують у мові професійного спілкування загальною назвою «термін». Для адекватної передачі змісту при перекладі науково-технічної літератури використовують наукову термінологію і так звану спеціальну лексику. Що таке термін? Термін – це слова і словосполучення, які позначають специфічні об'єкти та поняття, що використовуються спеціалістами певної галузі науки чи техніки. Розглянемо поняття „терміносистема”. Терміносистемою називається система термінів, яка обслуговує наукову теорію, наукову концепцію, наукову класифікацію чи узагальнену ідею у певній галузі знання або діяльності. Терміносистеми мають три етапи у своєму розвитку, а саме:

- 1) перехід від етапу відсутності наукової теорії до етапу її створення;
- 2) функціонування вже створеної наукової теорії та зростання знань у межах цієї теорії;
- 3) руйнування наукової теорії, як наслідок терміносистеми.

Системність термінології зумовлена двома типами зв'язків, які надають множинам термінів системного характеру:

- 1) логічними зв'язками (якщо між поняттями певної науки існують системні логічні зв'язки – а вони є в кожній науці, –то терміни, які називають ці поняття, мають теж бути системно пов'язаними);

2) мовними зв'язками (хоча терміни позначають наукові поняття, вони залишаються одиницями природної людської мови, а відповідно їм властиві всі ті зв'язки, які характерні для загальноживаних слів – синонімічні, антонімічні, словотвірні, полісемічні, граматичні). Академік Реформатський О.О. про ці особливості терміна сказав образно: “Термін служить двом панам – науці і мові”.

Таким чином, термінологія – це не хаотична множина слів, а організована на логічному й мовному рівні система спеціальних назв.

Типовими ознаками терміносистеми є цілістність, відповідність суми частин цілому (терміносистема опису певної машини, має містити назви всіх деталей та вузлів машин чи механізмів. Якщо немає назви однієї деталі це вже не терміносистема, а термінологія.), певна сталість (терміносистема відбиває погляди у певній галузі знання на певному етапі її розвитку), структурований характер (однорівнева лінійна структура, ієрархічна). Також існує мовні ознаки терміносистеми: наявність термінологічних гнізд, створення нових термінів за принципом антогонічності та градації, створення нових термінів за однією моделлю і створення нових видових термінів від родових [4, 55].

Важливим питанням вивчення лексики наукового стилю є дефініція її основного поняття – терміна. Під терміном, зазвичай, розуміється мовний засіб вираження спеціального поняття. Фахівці у даній галузі трактують поняття „термін” по різному: Я.А. Климовицький вважає, що „ термін – це слово (чи словосполучення), мовний знак якого співвіднесений з відповідним поняттям у системі понять певної галузі науки чи техніки [5, 34]. О.О. Реформатський вказує, що терміни –це слова спеціальні, обмежені своїм призначенням; слова, які намагаються бути однозначним як точне вираження понять і називання речей [6, 76]. Також деякі вчені вважають, що терміни – це номінанти системи понять (реалій) науки, техніки, офіційної мови..., причому кожний термін у конкретній галузі має суспільне усвідомлене значення” [7, 15].

Балонєва О.О визначає термін як “слово чи словосполучення спеціальної (наукової, технічної та ін.) мови, яке створене чи запозичене для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів” [7, 94].

Глушкова К.А. також дотримується точки зору, що “термін – це слово (чи словосполучення) спеціальної сфери застосування, яке називає спеціальне поняття” [9, 12].

Тлумачний словник, в свою чергу, дає таке визначення слова “термін”: Термін (лат. terminus “границя, кінець, межа”) – це спеціальне слово чи словосполучення, що прийняте в певній професійній сфері і застосовується в особливих умовах. Термін представляє собою словесне означення поняття, яке входить в систему понять певної області професійних знань. Приблизно такі ж визначення термінології знаходимо і в зарубіжних словниках лінгвістичних термінів. В основі кожного терміна обов’язково лежить визначення (дефініція) реалії, яку він позначає, завдяки чому терміни представляють собою точну і в той же час стислу характеристику предмета чи явища.

Кожна галузь знання оперує власними термінами, які й складають суть термінологічної системи даної науки. При визначенні терміна підкреслюють його функціонально-смісловий бік, бо термін за вимогами, що до нього визначаються, має стосуватися одного поняття. Скороходько Е.Ф. дає таке визначення терміна: „термін –це слово або словосполучення з історично умотивованим чи умовно закріпленим значенням, що відбиває одне поняття у спеціалізованій галузі знання чи виробництва людини” [11, 19].

Комісаров В.Н. визначає термін як „мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки”. Він вважає, що „науково-технічні терміни становлять суттєву складову науково-технічних текстів та професійного мовлення” [12, 54].

Лінгвіст Ткачова Л.Б. дає таке визначення терміну: „термін – це емоційне нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів” [13, 57].

Циткіна О.Л. терміном називає „слово або словосполучення, яке служить для чіткого вираження поняття, специфічного для якої-небудь галузі знання, виробництва або культури, та яке обслуговує комунікативні потреби в цій сфері діяльності людини” [11, 201].

Отже, дослідники акцептують увагу на основній функції терміна – здатності виражати наукове поняття, вказуючи також і на інші властивості терміна, які є оптимальними для його функціонування в терміносистемі, цим він відрізняється від загальноживаної лексики. У поглядах мовознавців на склад і сутність термінів також спостерігається розбіжність через абсолютизацію однієї властивості, обмежень аналізу лише мовою однієї певної науки, категоричність і неприпустимість компромісних, дихотомічних трактувань тощо.

Термінами зводяться слова і словосполучення, які позначають специфічні об'єкти та поняття, що використовуються спеціалістами певної галузі науки чи техніки.

Терміни повинні забезпечувати чітку та точну вказівку на реальні об'єкти та явища, встановлювати однозначне розуміння спеціалістами інформації, що передається. Саме тому до цього типу слів ставляться особливі вимоги:

- перш за все термін має бути точним, тобто мати суворо окреслене значення, яке може бути розкрито шляхом логічного визначення, що установлює місце позначеного терміном поняття в системі понять окремої галузі науки чи техніки.

- до кожного поняття повинен існувати один і лише один термін, тобто не повинно бути термінів-синонімів з однаковими значеннями.

- термін повинен бути об'єктивною назвою, що позбавлена будь-яких зайвих компонентів, які б відвертали увагу спеціаліста та привносили елемент суб'єктивності. У зв'язку з цим терміну "протипоказані" емоційність, метафоричність, наявність будь-яких асоціацій і т. ін.

Багато уваги приділяється систематичності знов створюваних термінів. У багатьох галузях розроблено спеціальні правила утворення термінів для понять або об'єктів певного класу.

Але існуючих термінів стає недостатньо, тому зараз ми можемо спостерігати прискорення процесу створення нових термінів. При утворенні нових термінів завжди йде підв'язка особливої дефініції. Цей процес неминучий,

як неминуче й неадекватне використання новостворених термінів у процесі перекладацької діяльності, що в першу чергу пояснюється людським фактором.

Навіть висококваліфікований спеціаліст у галузі перекладу не здатен охопити того потоку нової інформації, що є супутником новітніх технологій. По-перше, це доволі складно, і, по-друге, це потребує багато часу, а наука чекати не буде вона невпинно рухається вперед. Вважаємо оптимальним такий склад диференційних ознак терміна: системність; тенденція до однозначності в межах термінологічного поля; відсутність будь-якої експресії; наявність точної дефініції; стилістична нейтральність [15, 54].

Науково-технічні терміни як мовні знаки, що репрезентують поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки, становлять суттєву складову науково-технічних текстів і одну з головних труднощів їх перекладу з огляду на їх неоднозначність, відсутність перекладних відповідників (у випадку термінів-неологізмів) та національна варіативність термінів (тобто наявність різних термінів в американському, британському, канадському та інших варіантах англійської мови, що позначають одне й те ж явище, процес, об'єкт тощо).

Для правильного та адекватного перекладу терміна/ або термінів важливо знати його словотвірну і морфологічну структуру та семантичні відмінності від загальнонародних слів. За своєю будовою терміни поділяються на прості (наприклад, anode – анод, chamber – камера), похідні – суфіксальні (transmitter – передавач, feeder – фідер), префіксальні (multi-cylinder – багатоциліндровий) і суфіксально-префіксальні (reprocessing – повторна обробка) або (der Feeder – фідер; das Amperemeter – амперметр; der Energieblock – енергоблок; der Generator – генератор), складні (flywheel – маховик) та терміни-словосполучення (protective choke – захисний дросель та в німецькій мові der Stromwandler – трансформатор; Schleudergießverfahren – відцентровий спосіб виливання; Verschleißteil – швидкоспрацьовувана деталь).

Фахівці з перекладу стверджують, що слова-терміни, як було зазначено раніше, „мають особливості порівняно з іншими словами: точність, однозначність, незалежність від контексту. Важливою особливістю терміна, як і

науково-технічної літератури в цілому, є відсутність емоційного забарвлення. Однак, це тільки в ідеалі. Терміну притаманні певною мірою всі властивості загальноживаного слова. Багато термінів грішать недоліками, як багатозначність (один термін має два або більше значень), синонімія (для одного поняття є два або більше термінів) тощо” [15, 50].

В порівняльному плані слід відзначити, що стиль науково-технічної літератури англійською мовою допускає певну образність, якої практично немає у відповідних текстах української мови. В перекладі англійські образні вислови слід замінювати емоційно-нейтральними виразами.

Отже в основі кожного терміна обов’язково лежить визначення (дефініція) реалії, яку він позначає, завдяки чому термін представляють собою точну і в той же час стислу характеристику предмета чи явища. Кожна галузь знання оперує власними термінами, які й складають суть термінологічної системи даної науки. При визначенні терміна підкреслюють його функціонально-смісловий бік, бо термін за вимогами, що до нього визначаються, має стосуватися одного поняття. Для правильного перекладу терміна важливо знати його словотвірну і морфологічну структуру та семантичні відмінності від загальнонародних слів.

Питання стосовно системності термінології обговорюється в термінологічній літературі дуже широко. Системність представляється суттєвою характеристикою термінологічних одиниць, одже часто вона вказується як найважливіша характеристика терміна, – ознака, яка формує слово або словосполучення саме як термін. Короткий екскурс в проблему системності термінології дозволяє намітити три тісно пов’язані, але все ж таки різних аспекти цієї теми:

- а) організація в єдине ціле усіх понять, які позначаються термінами даної термінології, незалежно від способу вираження цих термінів;
- б) відповідність термінів як мовних одиниць цьому цілому;
- в) формальна структура, яка є в основі як понятійної організації термінології, так і її мовного вираження.

Слід також зупинитися на питаннях синонімії та багатозначності термінології. Якщо з становленням логіко-семантичної структури термінології ні синонімія, ні багатозначність термінів не мають зв'язку, то для мовної структури ці явища принципові. Навіть ті термінології, які мають близькі або ідентичні логіко-семантичні структури, можуть не збігатися за можливостями варіативного вираження одного поняття, з одного боку, і багатозначністю своїх термінів, з іншого. У цьому випадку і відповідні терміносистеми будуть відмінними.

Уперше проблему системності термінологічної лексики поставив у своїх працях Заботкіної В.І., підкресливши в ній класифікаційну сутність. На його думку, термінологічна лексико-семантична система зумовлюється насамперед класифікаційними ієрархічними зв'язками між поняттями. Визначальною для термінології є системність на рівні „логосу”, а не „лексису” [16, 10]. Погляди Заботкіної В.І. знайшли підтримку і подальший розвиток у працях представників термінологічної школи В.В. Виноградова, Г.Й. Винокурова, Б.М. Головіна, В.П. Даниленко та ін.

Вивчення проблеми системності термінології дозволяє зробити висновок о різноманітності існуючих в основі термінології логіко-семантичних структур та способів їх вираження за допомогою термінів. Ця різноманітність зумовила існування, як різних типів термінологічних систем, так і різної ступені системності реальних термінологій.

Неологізми пов'язані практично зі всіма сферами сучасного англomовного та німецькомовного сучасного суспільства. З розвитком американської космонавтики, з'явилися неологізми, в яких часто використовується морфема *space-*, наприклад: *spaceship*, *spaceship* – космічний корабель *spacefaring* – політ в космос (за аналогом *seafaring*). З'явилися і такі неологізми, як: *satellite* – штучний супутник. Новою семантичною групою є також неологізми пов'язані з припустимими відвідуваннями землі прибульцями з космосу, наприклад: *UFO* (*Unidentified Flying Object*) – НЛО (необізнаний літаючий об'єкт та утворена від цього англійського скорочення типу *ufology* – уфологія. З розвитком авіації

з'явилися слідуєчі лексичні одиниці: airbus –аеробус, seadrome – гідроаеродром, to bail out – катапультиуватись та ін.

Коли з'явились літаки, які потребувати невеликої площі для зльоту і посадки, виникли слідуєчі неологізми: STOL (ShortTake-OffandLanding) – скорочений пробіг.

Безсумнівно, вокабуляр сучасної англійської мови – це історичне дзеркало, в якому відображається суспільне життя усього людства, його науковий та технічний прогрес. А поява нових слів – це необхідність дати назву новим предметам, явищам, новим галузям економіки, науки, промисловості, культури та політики. Бурхливий розвиток усіх областей сучасного людського життя знайшов своє відображення в мові, особливо на лексичному рівні. Еволюція лексики – це не просто зміна складових словника. Серед нової лексики переважають номінації, нові як за формою, так і за змістом.

Аналіз нових номінативних одиниць за способом творення показав, що в мові останніх десятиліть переважають морфологічні неологізми, тобто одиниці, створені за зразками, які вже існують в мовній системі, та з морфем, існуючих в даній системі.

Між типом номінативної одиниці і способом її творення існує визначена кореляція. Так, власне неологізми, одиниці, які поєднують новизну форми з новизною змісту, з точки зору способу творення є фонетичними і морфологічними неологізмами, запозиченнями. Трансномінації, які поєднують новизну форми зі змістом, який передавався раніше іншою формою, з'являються шляхом запозичення, а також через морфологічне словотворення. Семантичні інновації, які поєднують новизну змісту з уже існуючою формою, з'являються шляхом зміни значення.

Зміни діяльного досвіду людини ведуть до появи нових та розширення старих фрагментів картини світу, які, в свою чергу потребують фіксації на “мовній” карті світу. В мові продовжуватимуть з'являтися нові слова, які з часом пройдуть усі стадії соціалізації і лексикалізації, тобто прийняття їх в суспільстві.

Запозичення термінів – багатоаспектний процес, який передбачає високий ступінь розвитку й самобутності мови-реципієнта, оскільки пов'язаний не тільки з кількісними, але і з якісними змінами в терміносистемі.

Основний вплив на процес запозичення термінів мали позамовні чинники, а саме:

1. Інтеграційні процеси в науці.
2. Тривале існування України в умовах економічної, суспільно-політичної та культурної залежності від сусідніх держав.

3. Суспільно-психологічні чинники, які здійснюють не визначальний, але вагомий вплив на проникнення іншомовних термінологічних елементів. Особливої актуальності цей аспект набуває сьогодні, в умовах відкритого інформатизованого світу, коли реальною стає загроза швидкої англонізації наукових терміносистем в її американському варіанті. Підтвердженням цього є різке зростання в наукових текстах кількості термінів-запозичень з англійської та німецької мов, які часто вживаються замість наявних національних відповідників, іноді без належної фонетичної та граматичної адаптації (border – бордер, air lift – ерліфт, monitoring –моніторинг та Welle – Welligkeit – хвилястість; bündeln – Bündelung – фокусування; tragen – Träger – балка)

Причини запозичення іншомовних спеціальних одиниць у термінологію вбачаємо у впливі не лише позамовних, а й внутрішньомовних чинників:

1. Термінування галузевих понять за допомогою власномовних слів не може бути нескінченним, по-перше, через природну обмеженість лексичних ресурсів кожної мови, по-друге, тому, що система понять певної галузі не завжди може знайти вдалі позначення в національній мові.

2. Важливим стимулом для проникнення іноземних слів є інтернаціоналізація термінології – процес, що особливо активізувався в останні десятиліття й охопив багато високорозвинених мов.

Запозичений термін на відміну від переосмисленого загальноновживаного слова характеризується однозначністю, відсутністю емоційно-експресивних конотацій навіть на початку етапу функціонування в терміносистемі: якщо слово

рідної мови повинно ще стати терміном, то слово іншомовне – готовий термін; воно більше знак, ніж слово мови рідної.

Використання запозичених термінів часто зумовлено їхньою здатністю передавати розчленоване поняття однослівним найменуванням (з погляду мови-реципієнта), що відповідає вимогам стислості терміна.

Такі запозичення, як правило, не мають національних відповідників і характеризуються високою точністю.

За характером процесу запозичення іншомовні терміни можна розділити на дві групи:

1. Прямі запозичення – ті терміноодиниці, які проникали безпосередньо в терміносистему. Ці терміни найчастіше називають споруди (aqueduct – акведук, dam – дамба), дії та процеси (tamping – тампонаж), прилади та пристрої (hydrant – гідрант) в німецькій мові це adjistieren – регулювати, вивіряти; einscannen – відсканувати; formatieren – відформатувати.

2. Опосередковані запозичення – найменування, які увійшли до однієї галузі з інших галузевих термінологів української мови (іноді з деяким переосмисленням своїх значень), а також загальнонаукові та загальнотехнічні терміни: accumulation – акумуляція, amplitude – амплітуда, deformation – деформація та такі німецькі терміни як das System – система, das Modul – модуль, das Format – формат.

Залежно від джерела запозичення та поширення серед інших мов терміни-запозичення можемо поділити на вузьконаціональні та інтернаціональні.

Входячи до терміносистеми, запозичення проходять відповідну графічну, фонетичну, морфологічну та семантичну адаптацію. Варто сказати, що з часом, закріпившись у терміносистемі, запозичений термін набуває здатності до семантичної еволюції на українському мовному ґрунті під впливом цієї лексико-семантичної системи. Ця еволюція виявляється, по-перше, у трансформації (розширенні, звуженні, зміщенні) значення терміна; по-друге, у його детермінологізації.

У період повного засвоєння українською мовою запозичені терміни можуть долати свою функціональну обмеженість, набувати певного стилістичного забарвлення і зазнавати детермінологізації.

Отже, основними джерелами запозичень термінів стали англійська, французька, латинська та грецька мови.

На сучасному етапі свого розвитку лексика німецької мови зазнає особливо інтенсивного впливу з боку англійської мови, насамперед її американського варіанта, оскільки саме в США розвиток технологій спричинює бум нових терміноодиниць, які згодом проникають в інші мови. Більшість запозичень є саме вузькогалузевими логістичними та транспортними термінами, а основними джерелами загальнонаукової та міжгалузевої лексики є латинська, грецька та французька мови.

Найбільш продуктивним способом словотвору для німецькомовної терміносистеми виявилася аббревіація, за допомогою якої реалізується принцип економії мовних засобів. Складні терміни в транспортній галузі часто утворюються шляхом словоскладання. Більшість складних запозичень представлена виключно іменниковими утвореннями. Вагому частину серед термінів-комполітів становлять двоосновні комполіти. Характерною особливістю німецькомовної фахової літератури в галузі технологій є те, що поряд із запозиченими термінами подаються й німецькі відповідники з метою збереження самобутності німецької мови. Синонімія власне німецьких та англійських термінів підтримується не тільки перетином одного зі значень запозичення зі значенням власне німецького слова, але також високою словотворчою продуктивністю запозиченого терміна, що ввійшов в нову мовну систему.

Таким чином, запозичення іншомовних терміноодиниць, особливо інтернаціональних, виступає важливим засобом поповнення термінофонду, певною мірою сприяє його міжнародній поняттєвій уніфікації й унормуванню. Зазнавши графічної, фонетичної, морфологічної та семантичної адаптації, деякі запозичені терміни виявляють високу словотворну активність. Терміни –

запозичення, часто переважаючи власне українські найменування в короткості, однозначності, точності, поступаються їм у прозорості значення, у можливості експліцитного відображення системних зв'язків наукових понять, здатності надавати термінології національного обличчя.

Як було зазначено у першому розділі, процес „забруднення” рідної мови іноземними запозиченнями набуває все більшого масштабу і основними „промоутерами” цього процесу являються перекладачі.

Звичайно, запозичення – неминучий процес, оскільки у прогресуючій сфері джерелом нових термінів є англomовна література і документація. Однак тільки справжній спеціаліст може прийняти відповідальне рішення про доцільність використання транслітерації або калькування. Можемо назвати декілька причин появи запозичень:

- перекладач не розуміє суть терміна;
- перекладач погано знає предметну область;
- перекладач запроваджує „свою” коротку транслітерацію.

Прикладів таких ситуацій багато. Запозичення іноземних слів у науково-технічній літературі відбувається дуже давно, тому розглянемо які особливості цього процесу і, головне, як вирішуються проблеми перекладу запозичених термінів. Процес запозичення термінів в науково-технічній літературі суттєво відрізняється від обвалу запозичень характерних для газет, журналів, теле – та радіопередач і кіно. Частіше за все запозичуються корисні терміни, які з'являються у зв'язку з технічним прогресом. В технічній мові роль перекладача дуже велика, бо вони перші зіштовхуються з новими поняттями, які з'являються у науково-технічній літературі. У цьому випадку технічні перекладачі в першу чергу несуть відповідальність за те, в якій формі запозичуються нові терміни.

Терміни – близькі родичі реалій. Якщо реалія належить народові, у мові якого вона народилася, то термін інтернаціональний – незалежно від його походження, він – надбання усього людства. Якщо реалія з'являється шляхом природного словотворення, то термін часто будується штучно, з використанням латинських та грецьких слів. Якщо реалія відноситься до так званої без

еквівалентної лексики, то для будь-якого терміна завжди можна побудувати відповідник (інша справа, це не завжди вдається перекладачу). Якщо суть реалії розуміє будь-який носій мови, то термін –тільки частина народу, тобто вузькі спеціалісти.

Закони створення термінів вивчає наука термінологія. У будь-якого терміна є дефініція, і перекладачу необхідно вміти її знаходити.

Терміни не повинні мати синонімів, вони не повинні бути багатозначними, їх значення повинно бути зрозумілим без контексту. Однак на практиці ці ідеальні вимоги виконуються не завжди.

Мушніна О.О. вважає, що „синонімія в чистому вигляді в термінологіях не зустрічається, так як синонім носить стилістичний окрас, що для термінів просто не потрібно. Тому в термінології ми зустрічаємо не синонімію термінів, а так звані дублети, які, мають однаковий об’єм понять [17, 44]. Дублетні терміни – це слова, чи словосполучення, які об’єднуються особливою термінологічною співвіднесеністю з одним і тим самим типовим науковим поняттям і об’єктом дійсності [17, 54].

Теоретики для того щоб упорядкувати термінологію радять дублети зовсім вилучати. З цим можна погодитись – адже присутність дублетів в конкретній термінології свідчить про незакінченість вибору знака, про неупорядкованість термінологічної системи.

Поява за кордоном нових термінів, звичайно, неминучий процес, але слід все ж таки виділити дві основні групи таких термінів, перекладачі повинні відноситись до них по-різному:

Випадкові або терміни, які довго не „живуть”.

Терміни, які отримали вже за кордоном визнання та розповсюдження.

Коли перекладач перекладає новий термін, він намагається використати ресурси рідної мови або частіше за все застосовує калькування. Але слід мати на увазі, що коли знайти хороший рідний відповідник не вдається, перекладач може використати такі поширені перекладацькі методи як: калькування, транслітерація, генералізація, конкретизація.

Найпоширеними способами перекладу термінів являються виявлення в мові перекладу (МП) відповідника терміна мови оригіналу (МО). Застосування цього способу можливо в тих випадках, коли країни, в яких поширені МП та МО, досягли однакового наукового, технічного або суспільного рівня або пройшли цей рівень в будь-який період своєї історії. Так, назви хімічних елементів-металів, які відомі усьому людству, еквівалентні у різних мовах: рос. железо, укр. залізо, нем. Eisen, англ. iron, франц. fer. Легко побачити, що ці одиниці – це терміни, які з'явилися на основі загальновикористовуваних слів. Іншою особливістю цих термінів є те, що терміни-відповідники різних мов вже існували в обох мовах в момент перекладу, їх виявляють, знаходять, але не створюють, як це відбувається з новими термінами, неологізмами.

Перекладач повинен додати максимум зусиль для того, щоб знайти еквівалентний термін в МП, перед тим як звертатися до інших способів перекладу. Але знайти еквівалент вдається рідко, адже для цього необхідно дотримуватися цілого ряду вимог, серед яких займає не останнє місце співпадання або близькість теорій, в яких використовуються ці терміни.

На відміну від вказаного способу перекладу, всі інші використовуються у тих випадках, коли потрібно перекласти новий термін –новий для МП або для МО.

Новий термін в МП може бути створений шляхом надання вже існуючому в цій мові слову або словосполученні нового значення під впливом терміна МО. Оскільки в цьому процесі відбувається зближення значень лексичних одиниць різних мов і різних терміносистем, цій спосіб перекладу може бути названий семантичною конвергенцією.

Внаслідок семантичної конвергенції можуть створюватися в МП також терміни, які складаються з двох слів: *neutralmedium* – нейтральне середовище.

Цей спосіб не веде до збільшення кількості нових, а також запозичених термінів, а також зручний для засвоєння спеціалістами.

У процесі пошуку відповідника і семантичної конвергенції при перекладі не утворюються нові лексичні одиниці, а використовуються ті, які існували у

мові раніше. Використання цього методу перекладу призводить до створення нових слів або словосполучень. Цей процес називають калькуванням. Калькування – це поелементний переклад складних за структурою лексичних одиниць МО при використанні мовних засобів МП. Існує два види калькування:

а) якщо структура лексичної одиниці, яку перекладають, в обох мовах співпадає, ми маємо справу з так званим семантичним калькуванням. У процесі використання семантичного калькування структура терміну, який утворюється у МП, відповідає нормам МО, а структура терміна, який утворюється у МП, відповідає нормам МО. Спільною являється семантика багатокomпонентних термінів обох мов, тому цей спосіб перекладу і називається семантичним калькуванням. Семантичне калькування може бути використано, коли структура словосполучень в МО і МП близька або співпадає.

б) якщо структура складної лексичної одиниці запозичується під час перекладу разом з цією одиницею, ми маємо справу з структурним калькуванням, або власне з калькуванням. В МП з'являється нова, чужа йому модель слова або словосполучення.

Перекладачі науково-технічної літератури широко застосовують семантичне та структурне калькування. Але цей спосіб потрібно використовувати тільки тоді коли перекладач не може знайти відповідник.

Коли у процесі перекладацької діяльності з МО в МП переходить лексична одиниця зі всіма змістовними та формальними ознаками, ми маємо справу з запозиченнями. Цей спосіб перекладу терміна використовується коли в будь-якій країні створюється новий технічний об'єкт, винаходжується нове явище в галузі науки і з'являється нове позначення. Але, якщо рівень науки та техніки країн, для МО та МП, однаковий, перекладач повинен спробувати знайти відповідник або створити новий термін з елементів МП, використовуючи семантичну конвергенцію або калькування.

В галузі термінів широко розповсюджені інтернаціоналізми. Ці інтернаціоналізми та їх складові частини являються загальним лексичним фондом міжнародного допоміжної мови науки. Їх використання може бути

рекомендовано для перекладу текстів різного характеру, особливо якщо в МП нема відповідників термінів МО.

Існує також низка випадків, коли термін необхідно перекласти б описовою конструкцією. Цей засіб перекладу використовується, насамперед, для термінів, які не мають аналогів. Найчастіше, вони відображають реалії конкретної країни.

Тому можемо зробити висновок, що у процесі перекладу термінології найчастіше використовуються такі методи перекладу:

- виявлення відповідника в МП;
- надання вже існуючому в МП слову або словосполученні нового значення під впливом терміна МО;
- пошук відповідника і семантичної конвергенції. Коли створюється відповідник будь-якого терміна слід дотримуватися таких умов: відповідник повинен бути лаконічним як оригінал, співпадати по об'єму поняття або головної ознаки оригінала, не співпадати з термінами по формі, які вже існують у рідній мові;
- впровадження запозичених термінів;
- впровадження інтернаціоналізмів;
- використання описової конструкції.

1.2 Дослідження поняття «стиль» та порівняльні особливості науково-технічного стилю на прикладі української та англійської та німецької мов

Стиль літературної мови є різновидом мови, якому притаманний певний відбір мовних засобів, що найкраще відповідають завданню спілкування між людьми у певних умовах. Науковий стиль представляє собою один з функціональних стилів, що характеризується сполученням нової інформації у строгій, логічно організованій та об'єктивній формі.

Головне призначення данного стилю – систематизація знань, пізнання світу, повідомлення про результати досліджень, доведення теорій, обґрунтування

гіпотез, класифікацій, роз'яснення явищ, виклад матеріалу, презентація наукових даних світу. визначається в першу чергу як така організація мовного матеріалу, яка служить, перш за все, послідовному та систематичному викладу наукових питань; точній передачі результатів спостереження, експерименту та аналізу; розкриттю загальних закономірностей, які керують життям природи і суспільства; доказу правильності (або помилковості) тієї чи іншої теорії, концепції, та ін.

Сфера суспільної діяльності, в якій функціонує науково-технічний стиль – це наука. Метою функціонування науково-технічного стилю є передача наукової інформації. Науково-технічний стиль відноситься до числа книжкових стилів, оскільки в більшості випадків він реалізується в письмовій формі. З розвитком засобів масової комунікації, зі збільшенням ролі науки в світі і зростанням різного роду наукових контактів (конференції, симпозіуми) збільшується роль і усної форми наукової мови.

Письмовий різновид тексту представлений такими жанрами, як наукові монографії, наукові статті, дисертаційні роботи, різні жанри навчальної та науково-технічної літератури, виступи у наукових диспутах, наукові доповіді, лекції, науково-популярні повідомлення і жанри науково-популярної літератури. Дані жанри розрізняються в основному композиційною побудовою текстів. Підсистема ж мовних засобів, що виявляється в текстах зазначених жанрів, досить однакова.

Наукові тексти в більшості своїх жанрових різновидів характеризуються консервативністю у відборі мовних засобів вираження.

Весь комплекс мовних засобів, які використовуються у науково-технічних текстах, спрямований на те, щоб тексти відповідали основним цільовим вимогам. До науково-технічного стилю пред'являються такі універсальні вимоги: інформативність, логічність і чіткість викладу.

Виділення основних особливостей або основних функціональних рис стилю пов'язане з екстралінгвістичними причинами. Їх наявність визначає відповідність функціональній задачі даного стилю. Тому основні функціональні риси стилю

універсальні, вони притаманні всім мовам, що виділяють даний функціональний стиль.

Така риса науково-технічної літератури, як логічність викладу, в першу чергу, пов'язана з особливостями синтаксису науково-технічного стилю. Типові прийоми організації висловлювання в науковій літературі формуються у зв'язку з висловленням аргументації наукової думки, мотивуванням проходження її ланок.

Ретельний відбір лексики сприяє чіткості, ясності викладу. Використовуються ті лексичні одиниці, за допомогою яких можна однозначно передати необхідну наукову інформацію. Варіативність лексики в науково-технічних текстах досить обмежена. Для науково-технічного стилю характерне прагнення стандарту. Інформативними тексти можуть бути тільки при правильному підборі лексичних засобів, що сприймаються однозначно. Велику роль у створенні науково-технічних текстів відіграють загальнонаукові слова, як, наприклад: процес, аналіз, параметр, аспект, та ін.

Для науково-технічних текстів характерні не тільки певні лексичні одиниці, але і їх певна сполучуваність. З тексту в текст переходять типові словосполучення, які створюють клішованість мовних засобів, полегшують сприйняття наукової інформації, сприяють однозначності її подання.

Отже, у відповідності з основними вимогами (логічність, точність, об'єктивність), висуваються щодо стилю, науково-технічний стиль у зіставлюваних мовах виявляє універсальні стильові риси, але вибір лексики, фонетичного оформлення мовлення, морфологічних форм, сполучуваності слів, синтаксичної структури є специфічним для кожної мови.

Лексика науково-технічного стилю характеризується вживанням нейтрального і термінологічного пластів; переважанням абстрактних іменників над конкретними; вживанням багатозначних слів в одному або двох значеннях; збільшенням частки інтернаціоналізмів в термінології; відносною однорідністю, замкнутістю лексичного складу [18, 22].

У галузі морфології науково-технічного стилю також проявляються його загальні екстралінгвістичні ознаки – точність, абстрактність, узагальненість.

Відбір морфологічних форм у науково-технічному стилі диктується прагненням до абстрактності, до узагальнення, але виділити загальні морфологічні риси цього стилю досить складно, тому що рівень розвитку морфології в зіставляваних мовах неоднаковий і залежить від типологічного устрою мови.

Типологічні особливості англійської мови, відображаються в наявності двох можливостей пасивної дієслівної трансформації у зв'язку з відсутністю відмінкової зміни іменника, що робить форми прямого і непрямого об'єкта однаковими і дозволяє пасивні дієслівні трансформації, як при прямому, так і непрямому об'єкті. В українській мові прямий об'єкт виражений іменником або займенником у знахідному відмінку, трансформація дієслова в активній формі у форму пасивну можлива лише з перетворенням прямого об'єкта на суб'єкт.

В англійській мові в реченнях науково-технічних текстів використовуються займенники *they* і *one* без вказівки на виконавця дії. В українській мові займенник відсутній, дія передається дієсловом у третій особі множини, роблячи речення невизначено-особовим [19, 75].

Визначення понять та опис їх властивостей викликає широке використання структур, тобто речень із складеним іменним присудком. При описі стилістичних особливостей перекладу науково-технічних текстів

В.М. Комісаровим наголошується, що в англійській мові в якості іменної частини присудка часто виступає прикметник або прийменниковий зворот (*The surface is copper. Control is by a foots witch*). Використання складеного іменникового присудка відбувається і в негативній формі іменної частини, в цих випадках, передують заперечення *non*. Для англійських науково-технічних текстів особливо характерні численні атрибутивні групи, що вказують на різні ознаки об'єкта або явища: *mediumpowersiliconrectifiers* (кремнієвий випрямляч середньої потужності), *mercury wetted contact relay* (герметизований ртутний магнітоуправляємий контакт). Широке використання має прийменник *of* для

передачі видо-родових відносин –the oxidizer of liquid oxygen (окислювач рідкого кисню), поширені також атрибутивні сполучення зі словами type (тип, модель), pattern (зразок, зображення), design (схема, креслення), grade (якість, ступінь).

Речення науково-технічного тексту будуються у строгій логічній послідовності. Науковий виклад представляє собою, як правило, монологічну мову. Питальні речення використовуються з метою постановки проблеми, яка вирішується після постановки питання. Окличні речення, що відображають високу емоційність, не характерні для наукової мови і можливі в жанрі усної дискусії [20, 171].

У наукових текстах, як в українській, так і в англійській та німецькій мовах досить широко поширені безособові речення, так як результати наукових спостережень подаються в узагальненому вигляді, але в кожній мові ці речення будуть мати свої особливості. В англійській мові безособові і невизначено-особові речення завжди двоскладові, мають особливі марковані форми підмета, наприклад, невизначено-особистий займенник one у функції підмета.apply this solution, one should simulate the field sin the various regions... – Для того, щоб застосувати цей метод, необхідно змоделювати поля у різних зонах.

Специфіка англійського науково-технічного стилю виявляється в заміні визначальних підрядних речень прикметниками в постпозиції the materials available (доступні речовини) і у використанні форм інфінітива у функції визначення the temperature to be obtained (температура, яку треба отримати). Характеристикою англійського наукового викладу є поширене використання еліптичних конструкцій low-pressure producers (джерело (генератор) низького тиску), випадки опущення артикля general view (загальний вигляд), biological engineering (біотехніка). Широке використання мають конструкції з прийменником of the oxidizer of liquid oxygen (окислювач рідкого кисню) і численні атрибутивні групи medium-power silicon rectifiers (кремнієвий випрямляч середньої потужності). Також відзначається більш часте використання мовних засобів вираження, порівнянь і метафор [21, 74]. Характерною особливістю науково – технічної літератури є точність і стислість

вираження думки, з одного боку, та сувора логічна послідовність та повнота висловлення – з іншого. Саме цим обумовлено певний характер мовних засобів, типових для даного виду літератури. Найголовнішою визначальною рисою науково-технічного типу тексту є його когнітивність, інформаційна насиченість.

Специфіка німецького науково-технічного стилю часто полягає у змішаному поняття «точний» з поняттям «буквальний» переклад. Цього не варто робити. Буквальний переклад зводиться до механічної підстановки українського слова замість німецького, а це інколи призводить до нісенітності. Досить часто у процесі перекладацької діяльності, механічно калькуються, формально відтворюються мовні засоби оригіналу, спотворюється зміст, не передається стилістична функція або порушується норма мови. Такий переклад є буквалізмом. Існують буквалізми лексичні, коли механічно калькуються окремі слова, фразеологічні – при неправдивому калькуванні фразеологічних одиниць, граматичні – при механічному калькуванні граматичних форм тексту, що перекладається.

Ще однією особливістю науково – технічної літератури є також наявність великої кількості слів та словосполучень, характерних саме для цього стилю.

Наприклад: die Röhre не лише труба, а й електронна лампа; untersuchen – не тільки досліджувати, а й вивчати.

Німецькій мові властива багатозначність не лише лексична, а й граматична. Так дієслова haben і sein можуть бути:

1) самостійними дієсловами

Наприклад: Der Stahlbeton hat viele Vorteile gegenüber dem Beton.

2) допоміжними дієсловами

Наприклад: Die Metallurgie ist zur Grundlage jeder entwickelten Industrie geworden.

3) дієсловами з модальним значенням, причому в науковій літературі вони вживаються саме в модальному значенні.

Наприклад: Man hat noch viele Probleme auf dem Gebiet der Marktwirtschaft zu lösen.

Часто значні труднощі виникають при перекладі науково – технічного тексту у зв'язку з відмінністю синтаксичної системи мов: послідовність елементів висловлювання в німецькій і українській мовах може не збігатися. Наприклад, при перекладі речень з інфінітивними групами чи зворотами інфінітив, що стоїть у кінці групи чи звороту, в українському реченні ставиться на перше місце; при перекладі речень, які починаються не з підмета, присудок ставиться саме після підмета, у німецькому реченні порядок слів зворотний. Наведемо приклади:

1) Das Fundament hat Aufgabe, die Belastungen aus dem Bauwerk aufzunehmen und sie gleichmäßig ohne übermäßige Setzung auf eine große Fläche des Baugrundes zu übertragen.

Фундамент мав завдання брати на себе навантаження споруди і переносити його без надмірної усадки на досить велику площу будівельного ґрунту.

2) Um dem Metall andere Eigenschaften zu verleihen, legiert man es mit anderen Elementen.

Для того щоб надати металові інших властивостей, його сплавляють з іншими елементами.

3) Durch die Vervollkommnung der Technologie und durch die Entwicklung vorgefertigter Elemente gewinnt der Beton in den letzten Jahren immer mehr an Bedeutung.

Завдяки удосконаленню технології і розвитку готових збірних елементів бетон набуває в останні роки дедалі більшого значення.

Специфікою українського науково-технічного стилю є більш широке використання абстрактних та загальних понять розвиток, рух, зміна, явища; значно частіше використовуються логічні засоби зв'язку. Манера викладу характеризується переважанням поєднань, ядром яких служить іменник. У науково-технічному стилі української мови широко використовуються однорідні члени, прислівникові і дієприслівникові звороти. Часто використовуються ланцюги з кількох іменників у родовому відмінку: завдання визначення зміни напрямку руху частинок.

Розглянуті характеристики науково-технічного стилю показують, що загальна характеристика мовних засобів цього стилю універсальна для мов, що зіставляються. У цих мовах надана характеристика орієнтується на основне функціональне завдання і відповідає основним вимогам, що пред'являються стилю, таким як: логічність, аргументованість, точність і об'єктивність викладу, ці ознаки наукового стилю організують в систему всі мовні засоби, що формують науковий функціональний стиль [22, 44].

У використанні морфологічних форм, відборі лексики, синтаксичній структурі, в фонетичному оформленні мови науково-технічний стиль в мовах, що зіставляються, має як універсальні особливості, так і риси, прояв специфічних рис наукового стилю залежить від типологічного устрою мови.

Насиченість термінами є однією з визначальних характеристик науково-технічного тексту. У науково-технічному тексті частка термінологічної лексики становить не більше 25%, а основну частину лексики складають загальнонаукові, загально-технічні і загальноповживані слова. Тому науково-технічну лексику можна розділити на термінологічну і нетермінологічну, до якої відносять загальнонаукову, загально-технічну і загальноповживану лексику. Цей поділ і класифікація певною мірою умовні через рухливості лексики, процесу постійного її поповнення новими одиницями, а також внаслідок багатозначності слів, що дає їм можливість функціонувати в різних шарах лексичного складу мови [23, 43].

Термін характеризується: наявністю визначення (дефініції); точністю семантики; незалежністю; стилістичною нейтральністю (відсутність експресії); стислістю, а також легкістю функціонування в різних словоформах і здатністю сполучатися з мовним оточенням (іноді цю характеристику терміна називають його системністю). За межами своєї термінологічної системи термін позбавляється цих характеристик.

Один і той же термін у різних підмовах може виражати різні поняття. Термін "valve" позначає електронну лампу, кран в теплотехніці, клапан у моторобудуванні, приладобудуванні, гідравліці, "storage"запам'ятовуючий

пристрій або пам'ять, в інших сферах активно функціонує як склад, сховище, накопичувач, акумулявання. Технічний термін "frame" позначає: раму в будь-якому пристрої, станину у верстатах, каркас в будівництві, кадр в кіно і телебаченні. Отже, термін, функціонуючи в різних сферах, може виявитися багатозначним [24, 56].

Терміни можуть мати властивість синонімії: одне і те ж поняття (або предмет) може іноді позначатися різними словами: subscriber – user (абонент), screen – shield (екран), trolley – truck – bogie – dolly (візок). Останні два явища – багатозначність і синонімія суперечать природі функціонування і призначенню терміна. Однак при описі конкретної предметної ситуації, конкретної науково-технічної сфери, терміни не допускають невірної їх тлумачення [25, 88].

Крім термінів, у науково-технічному тексті присутні загальнонаукові (загально-технічні) і загальнонавживані слова. На відміну від термінів ця лексика характеризується тим, що вона не має властивості позначати поняття і об'єкти певної сфери науки і техніки, а від загальнонавживаної лексики її відрізняє те, що вона функціонує виключно в науково-технічній сфері і разом з термінами визначає специфіку науково-технічного стилю.

Загальнонаукова і загально-технічна лексика складається зі слів, словосполучень, спеціальних зворотів і кліше, що вживаються для вираження зв'язків і відносин між термінованими поняттями і об'єктами, а також для вираження якісних, кількісних і інших оцінних характеристик при диференціації та класифікації загальнонаукових і загально-технічних понять. Загально-технічні чи загальнонаукові слова, що вживаються в певних сферах для опису різних процесів і явищ: to call up data from memory (викликати дані з пам'яті); to retrieve data (вибирати, відшукувати дані); to be alive (знаходитися під напругою), to draw current (споживати струм); to deenergize something (вимкнути напруга); to step up voltage (підвищувати напругу).

Існує великий шар науково-технічної лексики, яка вживається для текстотворення, характеристики ставлення особи до предмету розгляду: to give consideration to (розглядати), to draw attention to ... (звертати увагу на ...), to make

mention of ... (згадувати про ...), to take advantage of (скористатися), to account for (пояснити, служити поясненням), to refer to ... (посилатися на ...).

У лінгвістиці здатність слова вступати в словосполучення з іншими словами називається валентністю. У науково-технічній лексиці виділяється великий перелік слів: der Slot – роз'єм, гніздо, der Port – порт,

der Hub – концентратор мережі, Das problem – problem (проблема), information (інформація), method – методи, technique, procedure (метод), study, investigation, research (дослідження), data, results, findings (дані) які у науково-технічних мовних творах утворюють словосполучення з різними рівнями внутрішньої організованості. Ось декілька прикладів зі словом "problem": basic (chief, main, essential, specific, difficult, complex, etc.) problem; This is a problem dealing with (bearing on ..., relating to ...) computer science; The main aspects (the core, the essence) of the problem is the ... (основна (головна, істотна, певна, важка, складна, і т.д.) проблема; Це –проблема, що має справу (спирається ..., стосується...) інформатики; головні аспекти (сутність) проблеми) [26, 75].

У загальнонауковому та загально-технічному тексті виділяються слова, які спільно зі словами з чітко вираженою науково-технічною семантикою (problem, information) утворюють лексичне оточення термінів: menu (можливість вибору, набір, перелік), onus (завдання, борг), strength (гідність, перевага), to see (реагувати, фіксувати). Це слова загальноповсякденної лексики, які іноді в своїх асоціативних значеннях опиняються в науково-технічних текстах, функціонують як науково-технічні і, тим самим, визначають характер науково-технічного стилю. Особливістю цих слів є трудність визначення їх значень у тексті оригіналу, а також підбір для них перекладацьких відповідностей в мові перекладу [27, 92].

Серед цих слів нерідко зустрічаються стилістично забарвлені: mushrooming (швидкий розвиток, швидка зміна), bugaboo (проблема, труднощі), beauty (гідність, перевага), workhorse (основний, головний, провідний), переклад яких особливо важкий при розкритті їх значень і при знаходженні прийняттого еквівалента. Будь-які стилістично забарвлені одиниці оригіналу повинні бути

трансформовані в нейтральні, які точно передають їх науково-технічну та інформаційну суть. У різних контекстах і в різних синтаксичних функціях ці слова можуть бути вжиті в різних значеннях.

Розкриття значення мовної одиниці в науково-технічній термінології проходить через уміння перекладача розібратися у тексті, який він перекладає, скласти загальне уявлення про систему термінології і здійснити на основі власних знань і з використанням відповідної довідкової літератури структурно-смісловий і синтаксичний аналіз незнайомої термінологічної одиниці [28, 28].

Структурно-англійські термінологічні одиниці можна розділити на:

Однослівні (однокомпонентні): прості, або непохідні (однокореневі): circuit (ланцюг, схема, контур), chip (чіп), code (код), bug (помилка, дефект); похідні, утворені від однокореневих слів і афіксів: driver (привід), equipment (обладнання), on-off control (двохпозиційне регулювання) та складні, які мають у своєму складі не менш двох коренів (неафіксіальних морфем): flywheel (маховик), electrodynamics (електродинаміка);

Багатослівні (багатокомпонентні або складені), зв'язки всередині яких реалізуються:

а) примиканням, при якому атрибутивні і деякі релятивні (в основному прислівникові) компоненти поєднуються між собою, а також з визначальним компонентом, і утворюють термінологічні словосполучення: control key (кнопка, клавіша управління), direct digital control (пряме цифрове управління), camera range finder (фотографічний далекомір), radio range finder remote control switch (перемикач дистанційного керування радіопеленгатора);

б) різними граматичними засобами, серед яких основну роль відіграють прийменники: call to subroutine (виклик підпрограми), correction for displacement (поправка на зміщення), delay per logic function (затримка на одну логічну функцію), digits with place values (цифри однакових розрядів).

Аналіз термінів з урахуванням наведених вище їх видів і підвидів, а також відносин між компонентами багатослівних термінів, пов'язаний з мовним

мотивуванням значення терміна в аспекті зв'язку останнього з джерелом появи нових термінів і способом їх утворення.

Основним джерелом для термінування нових науково-технічних понять і предметів є загальнонаціональна мова.

Структурно-німецькі термінологічні одиниці можна розділити на дві великі категорії — однокомпонентні та багатоконпонентні. Однокомпонентні терміни складаються лише з однієї лексичної одиниці. До складу багатоконпонентних термінів входять кілька лексичних одиниць. Причому терміни у вигляді складних слів типу нім. Zolldeklaration (митна декларація) теж вважаються багатоконпонентними.

Однокомпонентні терміни можуть бути таких типів:

1. Абсолютні інтернаціоналізму тобто терміни, утворені шляхом прямого запозичення зовнішньої форми при збереженні інтернаціонального значення: англ. annuity, нім. Annuitat; англ. domicile, нім. Domizil, англ. reproduction, нім. Reproduktion (але укр. копіювання).
2. Квазіінтернаціоналізми з частковим пуризмом, тобто терміни, утворені шляхом прямого запозичення внутрішньої форми при різній (неінтернаціональній) зовнішній формі: англ. insert, нім. Einlageblatt, (в усіх мовах зовнішня форма різна, але мотивація спільна); так само англ. at sight, нім. Bei Sicht.
3. Неінтернаціональні терміни, утворені шляхом описового перекладу без збереження іншомовної мотивації (повний пуризм): англ. share [буквально – доля, частина нім. Fragebogen [буквально – аркуш з питаннями] (але укр. анкета, від фр. Enquete – розслідування, від enquérir – довідуватися, з лат. inquirere – розслідувати, шукати).
4. Неінтернаціональні запозичення, тобто терміни, утворені шляхом прямого неінтернаціонального запозичення зовнішньої форми без урахування інтернаціональної внутрішньої форми: англ. Exchange [запозичення з французької мови, яке буквально означає обмін]

5. Терміни – часткові інтернаціоналізми, утворені шляхом прямого запозичення зовнішньої форми, але з іншим суфіксом: англ. Economy шл./Okonomie); англ. emitter (але нім. Emittent); нім. Agentur (але англ. Agency).

6. Терміни – часткові інтернаціоналізми, утворені шляхом використання інтернаціонального слова для нового (неінтернаціонального) значення: нім. Filiale (у значенні «агенція»); англ. association (у значенні «блок»).

7. Описові термінологічні словосполучення звикористанням інтернаціонального елемента (за своєю природою це, радше, багатоконпонентні терміни, проте вони є еквівалентами одноконпонентних термінів, тому й розглядаються серед одноконпонентних): англ. commercial discount (але нім. Dekort, укр. декорт); нім. Warenkontrolle [буквально – товарний контроль] (але англ. sorting).

8. Національні елементи, що стали інтернаціоналізмами (окремий випадок абсолютних інтернаціоналізмів): англ. behavio(u)rism, blockade, blue chip, boycott, vendorlease, hiring, deadweight тощо; нім. Ersatz (англ. ersatz) та ін.

9. Терміни, утворені шляхом прямого неінтернаціонального запозичення зовнішньої форми, але зі збереженням інтернаціональної внутрішньої форми (інтернаціоналізми): англ. exhibition [запозичення з латини] (нім. Ausstellung, укр. виставка);

10. Гібридні терміни, утворені з інтернаціонального елемента та елемента рідної мови (коренів, префіксів чи суфіксів): нім. Hedgegeschäft [слово, утворене з англійського слова hedge (національний елемент, що став інтернаціоналізмом) та німецького слова Geschäft, англ. Hedging.

11. Терміни, утворені з іншомовного (неінтернаціо – нального) елемента (корінь, префікс, суфікс) та елемента рідної мови (внутрішньомовні лексичні одиниці): англ. shortage (дефіцит) [слово, утворене за допомогою англійського слова short (короткий) та французького суфікса – age].

Крім того, досліджувалось також графічне оформлення одноконпонентних інтернаціональних та просто іншомовних термінів, зокрема до уваги бралися такі графічні відтінки:

- Іншомовні елементи з повним збереженням оригінального написання (тільки для мов з латинською основою): англ. *agio, agiotage, bureaucratism, del credere, de jure, ersatz* тощо; нім. *Jury, Aval, Aviso, Allonge, Underlying, Businessman, Bordereau, Vendorlease* тощо.

- Іншомовні елементи з частковим збереженням оригінального написання (тільки для мов з латинською основою): нім. *Akquisiteur, Akkreditiv, Aktiva, BusineB, Valvation* тощо.

- Іншомовні елементи без збереження оригінального написання (тільки для мов з латинською основою): англ. *debtor* (від лат. *debitor*), *absenteeism* (від лат. *absentismus*), *attack* (від фр. *ataque*) тощо; нім. *Attacke, Bilanz, Borse, Burokratismus, Prozent, Delkredere* тощо.

- Іншомовні елементи зі штучним відтворенням оригінальної форми: англ. *advise* (авізо; штучне від – творення оригінальної латинської форми, з якої пішло італійське слово *awiso*); нім. *Navarie* (аварія; від іт. *avaria*, яке пішло з араб, ‘*av&g* — хиба, біда).

- Запозичення через посередництво третіх мов: англ. *acquirer* (аквізитор; можливо, через французьке посередництво); рос. *девальвация* (можливо, через німецьке посередництво – нім. *Devaluation*, лат. *devaluatio*), *дистрибьютор* (через англійське посередництво – англ. *distributor*, з лат. *distributio* — розподіл).

- Інтернаціональні терміни з національним варіантом латинського суфікса: англ. *actuary*, рос. *актуарий* (лат. *actuarius*); англ. *anticipation*, нім. *Anticipation*, рос. *антиципация* (лат. *anticipatio*); англ. *depression*, нім. *Depression*, рос. *депрессия* (лат. *depressio*); англ. *annuity*; нім. *Annuitat*, рос. *аннуитет* (лат. *annuitas*) тощо.

- Інтернаціональні терміни з додаванням суфікса рідної мови: англ. *discounting, sorting, producer*; нім. *Demonetisierung, Administrieren, Diskontierung*; рос. *ассигнования, банкротство, визирование, грюндерство* тощо.

Багатокомпонентні терміни можна розподілити залежно від наявності чи відсутності інтернаціональної внутрішньої форми, а також залежно від наявності чи відсутності інтернаціональних коренів. Інтернаціональність внутрішньої

форми багатокomпонентних термінів полягає у спільності загальної схеми та наявності спільних складових частин, які можуть, у свою чергу, бути як інтернаціональними, так і національними. При цьому порядок слів, закінчення, спосіб поєднання компонентів (карбування одного слова шляхом складання основ чи утворення термінологічного словосполучення) та інші ознаки, що пояснюються особливостями граматичної будови тієї чи іншої мови, до уваги не беруться. Ступінь інтернаціональності зовнішньої форми визначається наявністю чи відсутністю інтернаціональних коренів.

Отже, багатокomпонентні терміни, залежно від ступеня їх інтернаціональності, можна розподілити за такими категоріями (та підкатегоріями, що залежать від двох нюансів, а саме – від додавання до інтернаціонального термінологічного словосполучення національних елементів та від вилучення з інтернаціонального термінологічного словосполучення одного чи кількох елементів):

Термінування нового поняття словом спільної мови відбувається шляхом встановлення зв'язку між якоюсь його ознакою (ознаками) і одним або деякими значеннями слова. Інакше кажучи, термінування нового науково-технічного поняття цим способом завжди базується на якихось точках дотику між цим поняттям і словом-джерелом. При розкритті значення невідомого іноземного терміна перекладач простежує саме ці ознаки і смислові зв'язки, які ведуть від терміна до значень або одного із значень слова-джерела. При цьому слід пам'ятати, що термінування одного і того самого поняття в різних мовах може відбуватися на зовсім різній семантичній основі [29, 67].

1.3 Засоби термінотворення складних термінів з англійської та німецької на українську мову

За будовою А. Я. Коваленко поділяє всі терміни на прості, складні та терміни-словосполучення. Прості терміни – це терміни, що складаються з одного слова: Technology. Складні терміни складаються з двох чи більше слів, які

пишуть разом або через дефіс: Umweltportfolio, Elektrofahrzeug, Schlüsselkomponent, Umweltschutz, Energiekosten, Dampfturbinen-Kraftwerke, Hochspannung-Gleichstrom-Übertragung. До термінів-словосполучень належать терміни, що складаються з декількох компонентів, кожен з яких характеризує певною будовою та конкретним способом словотвору: refurbished Systems, umweltorientierte Märkte [11, 29]. Тепер більш детальніше:

Складні терміни являють собою стале словосполучення, за яким закріплене певне термінологічне значення, наприклад: traffic control computer – комп'ютер для керування дорожнім рухом, background impurity concentration – фонові концентрація домішки, vacuum-brake cylinder – циліндр вакуумного гальма. Переважна більшість термінів становлять препозитивні атрибутивні словосполучення, тобто такі словосполучення, де є означення і означуваний компонент і означення займає в словосполученні початкову позицію.

Переклад складних термінів складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. Велику роль при перекладі словосполучень відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих його компонентів. А для цього необхідно правильно визначити компоненти складного терміну, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а й словосполучення, що входять до складу складного терміну. Важливо також встановити, в яких семантичних відносинах перебувають компоненти між собою та з головним компонентом терміна-словосполучення. Характер цих відносин й визначає порядок та сам зміст перекладу складного терміну. Різні слова по-різному виявляють сталість свого значення в тих чи інших мікроконтекстах, тобто в безпосередньому оточенні. Переклад деяких слів може майже не залежати від контексту і бути одним і тим самим в різних сполученнях такого слова з іншими словами, як, наприклад, у випадку термінів *scholarly* і *hypothesis*:

a) *scholarly literature* – наукова література; *scholarly manuscript* – науковий рукопис; *scholarly paper* – наукова стаття; *paper* – наукова доповідь; *scholarly society* – наукове товариство; *scholarly inquiry* – наукове дослідження; *scholarly exchange* – науковий обмін; *scholarly dispute* – наукова дискусія; *scholarly*

apparatus – науковий апарат в книзі (але в складному слові *scholarly literature* "навчальна література" слово *scholarly* має все ж відмінне значення);

б) *compatible hypotheses* – сумісні гіпотези; *competing (concurring) hypotheses* – конкуруючі гіпотези; *contradictory hypotheses* – суперечливі гіпотези; *dependent hypotheses* – залежні гіпотези; *incompatible hypotheses* – незалежні гіпотези; *nested hypotheses* – вкладені гіпотези; *related hypotheses* – взаємопов'язані гіпотези.

Проте більшість слів, в тому числі й досить значна кількість загальнонаукових і загально-технічних термінів є полісемічними. Наприклад, термін *range* має значення "діапазон", "інтервал, проміжок", "область зміни", "полігон", "межі" і у відповідних контекстах або сполученнях відповідно перекладатися: *range of application* – сфера застосування, *range of forecast* – інтервал прогнозування, *range of patent* – обсяг патентного захисту.

Значно частіше в залежності від сполучуваності слово (термін) може мати різні значення і перекладатися по-різному. Так, звичайним перекладом терміну *abnormal* в науково-технічних текстах є "аномальний", однак в деяких складних термінах *abnormal* може перекладатися по-іншому: *abnormal decay* – аномальне затухання; *abnormal end of task* – аварійне припинення (виконання) завдання; *abnormal operating conditions* – ненормальні умови експлуатації; *abnormal operation* – обробка несправним інструментом, обробка (деталі) на неоптимальних режимах, *abnormal operation* – особливі випадки виконання польоту; *abnormal steel* – маловуглецева сталь, що не піддається цемент з перлитною структурою; *abnormal termination* – аварійне завершення; *abnormal transient* – нерозрахунковий перехідний режим; *abnormal wood* – кренева деревина, крень. Тому перекладаючи такі складні терміни, слід уточнювати його переклад в словнику (якщо він там є) або ж враховувати особливості позначеного поняття та сполучуваності слів в термінах.

При перекладі таких складних термінів слід також мати на увазі, що крім слів з декількома варіантами значення (полісемантичних слів) є також омонімічні слова, які перекладаються зовсім по-різному: *abstract analysis* –

абстрактний аналіз; abstract axiomatics – абстрактна аксіоматика; abstract bibliography – реферативна бібліографія; abstract information – реферативна інформація; abstract justification – абсолютне підтвердження; abstract knowledge – абстрактне (теоретичне) знання; abstract review – реферативний огляд.

1. Терміни моделі N1+N2

Energieeinsparung – економія енергії, Stromverbrauch – споживана потужність, Energieeffizienz – енергоефективність. За такою словотвірною моделлю творяться терміни для позначення процесів, видів устаткування, документів (76%). Складні терміни, побудовані за моделлю N1+N2 (сполучення іменника з іменником), перекладаються переважно наступними способами:

– складним терміном, де український відповідник N2 виступає у формі родового відмінку постпозитивним означенням до відповідника N1: accuracy analysis – аналіз точності, saddle bearing – опора балансиру, package body – тіло пакету, cabin heating – обігрівання кабіни;

– складним терміном, де відповідником N1 виступає прикметник: band separator – стрічковий сепаратор, cable duct – кабельний канал, fabric industry – текстильна промисловість;

– складним терміном, де український відповідник іменника N1, є прикладкою: hammer car – вагон-прес;

– складним терміном, де український відповідник іменника N1, трансформується в прийменниково-іменникове словосполучення: laborcost – витрати на робочу силу, achievement motivation – зацікавленість в досягненні (мети), object coding – програмування в машинних кодах, table concentration – збагачення на концентраційному столі, article patent – патент на виріб, failure access – звертання внаслідок збою;

– складним терміном, де N1 трансформується в підрядне означувальне речення: machine conditions – умови, в яких працює верстат; safety standard – стандарт, який встановлює правила техніки безпеки; fan raft – потік, що створюється вентилятором;

– складним терміном, де N1, трансформується в словосполучення, що містить безпосередній відповідник іменника N2: table control – управління рухом столу (верстата); application period – термін подання заяви; acceleration jet – жиклер насосу-прискорювача; application study – дослідження галузі застосування.

Слід мати на увазі, що N1, буває, як правило, у формі однини, але не обов'язково перекладається відповідною формою в українській мові – відповідник цього іменника може бути у формі множини: rack system – система стелажів, decision pattern – модель прийняття рішень.

Складні терміни з фінальним термінокомпонентом – looking:

Фінальна основа looking, поєднуючись із прикметниками, утворює складні слова, в тому числі і терміни, що мають значення "такий, що має вигляд, на який вказує прикметник": harmless-looking object – безпечний на вигляд об'єкт, strangest-looking word – найдивніше на вигляд слово, forward-looking corporate plan – перспективний план підприємства, fiery-looking – страшний на вигляд.

Такі складні терміни з основою looking перекладаються переважно наступними способами [30, 68]:

– сполученням українського прикметника (як відповідника англійського прикметника) яз словосполученням "на вигляд": modern-looking – сучасний на – вигляд, odd-looking – дивний на вигляд;

– складним словом, де відповідником компонента looking виступає підрядне означувальне речення (нерідко із присудками "виглядати", "мати вигляд" "дивитися" тощо): primitive-looking – що виглядає примітивно, backward-looking – що дивиться назад;

– іноді описово: side-looking sonar – сонар з боковим локатором;

2. Терміни моделі (N+Part.I)+N

Цю модель використовують для творення термінів, що позначають ознаки предметів, явищ і процесів (3%). Advanced-Prozess-Control-Funktionalität – Розширені можливості управління технологічним процесом, optimierter Prozess – оптимізований процес, integrierte Sicherheitstechnik – інтегрована технологія

безпеки. Другий компонент цих складних термінів (N – іменник) перекладається українським іменником, а перший компонент (N+Part.I) перекладається переважно наступними способами:

– підрядним означувальним реченням, де дієприкметник I трансформовано в присудок, а іменник – в додаток: air-retaining – такий, що утримує повітря; efficiency-decreasing – такий, що зменшує ефективність;

– простим прикметником, основою якого є відповідник англійського іменника або дієприкметника I: aroma-producing – ароматичний, plane-boarding – посадковий;

– складним прикметником: aluminium-smelting – алюмінієплавильний, armour-piercing – бронебійний.

3. Терміни моделі (N+Part. II)+N

Другий компонент (N) означених термінів перекладається на українську мову іменником, а перший компонент (N+PartII) звичайно перекладається такими способами:

– підрядним означувальним реченням, де дієприкметник II трансформовано у присудок, а іменник у додаток: engine-powered – такий, що приводиться в рух двигуном; carrier-based – такий, що базується на авіаносці;

– означувальним словосполученням, де англійському дієприкметнику II відповідає український прикметник або дієприкметник: UnitedNations-sponsored – організований ООН, air-cooled – охолоджуваний повітрям; sex-linked – пов'язаний із статтю;

– означувальним прийменниково-іменниковим словосполученням: god-shaped – у формі пальця, torpedo – shaped – у формі торпеди;

4. Терміни моделі (Adj.+Part. I)+N

Klimaneutral – кліматично-нейтральний, Gesamtprojektleitung – загальне управління проектом. За цією моделлю утворюють терміни для позначення предметів, явищ, процесів навколишнього світу (13%). Друга частина таких термінів (N – іменник) перекладається українським іменником, а перша частина

таких термінів – (Adj.+Part.I) (сполучення прикметника і дієприкметника I) перекладається звичайно наступними способами:

– складним прикметником з двох основ – прислівника, числівника або прикметникової основи (відповідника англійського прикметника) та прикметника (відповідника англійського дієприкметника): quick-acting – швидкодіючий, English-speaking – англomовний, far-reaching – далекосяжний, short-acting – короткодіючий, single-acting – однотоковий;

– простим прикметником, що нерідко відповідає англійському прикметнику: long-standing – тривалий, easy-flowing – плавний;

– підрядним означувальним реченням, де перший компонент англійського слова трансформовано в обставину, а другий компонент (дієприкметник I) – в присудок: hard-working – такий, що багато працює; clean-burning – що згорає без забруднення повітря.

5. Терміни моделі (Adj.+Part. II)+N

Другий компонент означених термінів перекладається на українську мову іменником, а перший компонент – переважно наступними способами:

– простим прикметником: nuclear-armedwarhead – ядерна боєголовка, tooth-edged – зубчатий;

– складним прикметником: warm-blooded – теплокровний, single-celled – одноклітинний;

– означувальним словосполученням, де відповідником англійського дієприкметника II є прикметник або дієприкметник, а англійського прикметника – іменник чи прислівник: loose-jointed – слабо пов'язаний, finegrained – тонко помелений, gas-shielded – захищений від газу;

– означувальним прийменниково-іменниковим словосполученням: open-fronted – з відкритим передом, yellow-tipped – з жовтим наконечником;

– підрядним реченням, де англійський дієприкметник II трансформовано в присудок: human-powered – такий, що приводиться в рух людиною, longest-used – такий, що використовується найдавніше.

6. Терміни моделі (Num.+Part. II)+N

Формування термінів з використанням цієї моделі слугує для зазначення кількісних ознак, явищ, предметів (1%). *Drittgrößten* – третій за величиною, *erstklassiges Wissen* – першокласні знання. Другий компонент (іменник) таких термінів перекладається українським іменником, а перший – переважно наступними способами:

- складним прикметником, що складається з основи числівника та прикметника: *one-celled* – одноклітинний, *four-sided* – чотирьохсторонній;
- означувальним прийменниково-іменниковим словосполученням: *legged locomotion* – ходіння на двох ногах, *ten-sided* – з десятьма сторонами;
- підрядним означувальним реченням, як правило, з присудком "мати" та додатком, який є відповідником основи англійського дієприкметника II: *six-handed* – такий, що має шість рук, *hundred-gated* – такий, що має сто воріт (про місто).

Отже, як бачимо з наведених вище прикладів, для німецької та англійської фахових мов транспортних систем характерна наявність спеціальної лексики, яка слугує забезпеченню потреб професійного спілкування зазначеної сфери людської діяльності. Найбільш продуктивним способом творення термінологічних одиниць є морфологічний спосіб словотвору, насамперед, суфіксальний і префіксальний. Окрім того значна частина термінів утворюється словоскладанням із застосуванням аббревіації.

Німецькі та англійські терміни транспортної галузі, як прошарок лексики, мають перспективи майбутніх лінгвістичних досліджень, оскільки ця галузь науки супроводжується постійним оновленням терміносистеми, створенням нових та трансформацією існуючих термінологічних одиниць.

Отже, як бачимо з наведених вище прикладів, для німецької фахової мови промислової автоматизації характерна наявність спеціальної лексики, яка слугує забезпеченню потреб професійного спілкування зазначеної сфери людської діяльності. Найбільш продуктивним способом творення термінологічних одиниць є морфологічний спосіб словотвору, насамперед, суфіксальний і

префіксальний. Окрім того значна частина термінів утворюється словоскладанням із застосуванням аббревіації.

Німецькі терміни промислової автоматизації, як прошарок лексики, мають перспективи майбутніх лінгвістичних досліджень, оскільки ця галузь науки супроводжується постійним оновленням терміносистеми, створенням нових та трансформацією існуючих термінологічних одиниць. У перспективі плануємо розглянути парадигматичні відношення у термінології промислової автоматизації.

Висновки до розділу 1

Радикальні зміни в багатьох наукових дисциплінах і виникнення нових галузей знань зумовлюються прискоренням потоку інформації та науково-технічного прогресу.

Охарактеризовано теорія перекладу з точки зору найбільш відомих перекладознавців. Для перекладу науково – технічного тексту потрібно пам'ятати про розбіжності в побудові речень англійської, німецької та української мов, про відмінність системної організації цих мов. Під час перекладу виникає необхідність текстової модифікації, яку важко передбачити і яка потребує оказійного здійснення в кожному окремому випадку. Йдеться про те, що інколи загальний зміст і контекст потребують введення одних слів і опускання інших, часткової або повної перебудови речення за вимогами граматичної норми мови, якою здійснюється переклад. Окрім цього розкрито роль перекладу у сучасному світі, та визначили актуальні проблеми перекладу науково-технічних текстів у галузі транспортних систем.

У дослідженні охарактеризована теорія перекладу згідно з дослідженнями науково-популярної та технічної літератури на основі транспортних систем. Характерні ознаки цього стилю обладують жанровою особливістю, які призводять до відбору та зв'язання з різновидом використання даних мовних засобів.

Здійснено огляд основних питань, які складають теоретичну базу даної дипломної роботи, зокрема представлено визначення терміну та встановлено вимоги до нього. Подано шляхи розвитку терміну, досліджено його використання.

Для переклада технічного тексту з англійської мови або німецької на українську, необхідні знання з тієї галузі науки чи техніки, про яку йдеться у цьому тексті. Необхідно вивчити відповідну літературу з теми, якій присвячений цей текст. Досить важливими є питання термінознавства й аналізу структурно-семантичних особливостей різних мов в нових галузях знань. Наукова (технічна) комунікація відрізняється значною мірою від побутової не

тільки своїм змістом, а й засобами вираження й семантикою лексичних
одиниць, граматичною структурою речень.

РОЗДІЛ 2.

ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ В ГАЛУЗІ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ

2.1 Лексико-граматичні особливості перекладу текстів транспортної тематики у контексті стилістичного аналізу

Як було доказано багатьма лінгвістичними дослідженнями мови, науково-технічна література володіє характерними особливостями та представляє собою певний функціональний стиль мовлення.

Часто значні труднощі виникають при перекладі науково – технічного тексту у зв'язку з відмінністю синтаксичної системи мов: послідовність елементів висловлювання в німецькій і українській мовах може не збігатися. Наприклад, при перекладі речень з інфінітивними групами чи зворотами інфінітив, що стоїть у кінці групи чи звороту, в українському реченні ставиться на перше місце; при перекладі речень, які починаються не з підмета, присудок ставиться саме після підмета, у німецькому реченні порядок слів зворотний.

Характерними особливостями науково-технічного стилю є його інформативність (змістовність), логічність (сувора послідовність, чіткий зв'язок між основною ідеєю і деталями), точність і об'єктивність. Окремі тексти, що відносяться до даного стилю, можуть володіти зазначеними рисами в більшій чи меншій мірі, що залежить, в тому числі, і від їх приналежності до того чи іншого жанру. Однак у всіх таких текстів виявляється переважне використання мовленнєвих засобів, які сприяють задоволенню потреб даної сфери спілкування [31, 72].

Швидке оновлення науково-технічної інформації внаслідок постійних змін, що відбуваються в науці, культурі та економіці, істотно впливає не тільки на зміст сучасних науково-технічних текстів англійською мовою, але й на їх структурно-граматичні, лексичні та стилістичні особливості.

Відображаючи інтелектуальну діяльність, наукова інформація характеризується логічністю і об'єктивністю. Функція наукової прози – послідовний, систематичний і аргументований виклад наукових концепцій і теорій. Умови наукової комунікації породжують тенденцію до традиційності і уніфікації мовних засобів, тому науковий текст відрізняється від інших типів текстів більшою регламентованістю, хоча і допускає деякі індивідуальні відхилення.

Уніфікація мови проявляється не тільки в уніфікації термінології, але і у вживанні так званої загальнонаукової лексики, фразеології і службових слів, в особливостях синтаксичної побудови та виборі синтаксичних засобів. Звичайно, в науково-технічній мові використовуються ті ж самі синтаксичні структури та морфологічні форми, які в інших функціональних стилях.

Однак ряд граматичних явищ відзначається в даному стилі частіше, ніж в інших, деякі явища, навпаки, зустрічаються в ньому порівняно рідко, інші – використовуються лише з характерним лексичним «наповненням».

Сучасна наукова література характеризується досить жорсткими нормами синтаксису. Зміст наукового тексту вимагає логічності і доказовості, що і обумовлює деяку специфіку синтаксичної побудови: наприклад, детальну передачу причинно-наслідкових відносин і завантаженість підрядними реченнями, дієприслівниковими оборотами. Необхідність аргументувати висловлювання і полегшити читачеві розуміння шляхом ясного розділу тексту призводить до широкого використання паралельних конструкцій і додаткових слів [62, 144].

Важлива характеристика науково-технічного стилю, яка відображається у відборі та використанні мовних засобів, полягає також в його прагненні до лаконічності, стислості і компактності викладу, що призводить до синтаксичної компресії. Синтаксична компресія скорочує надмірність при збереженні обсягу інформації. Здійснюється вона безліччю різних засобів: зокрема, для мови англійської науково-технічної літератури характерне широке використання еліптичних конструкцій, для української мови – безпідметові односкладові

речення; важливою характеристикою також є наявність великої кількості речень із однорідними членами, рух від речення до словосполучення, зокрема, за рахунок поширеності приватних, інфінітивних, прийменниково-відмінкових та інших зворотів. З цією ж метою в українській мові широко застосовуються конструкції, насичені іменниками в родовому відмінку, а в англійській – атрибутивні групи, зазвичай, у вигляді більш-менш довгих ланцюжків.

На тлі складних синтаксичних побудов короткі прості речення виділяються і фіксують увагу читача, додатково акцентуючи важливі положення, факти або доводи. Вміщені в кінці абзацу такі короткі речення з простим синтаксичним малюнком афористично підсумовують міркування, а на початку абзацу служать для введення нової думки, або доказу [32, 44]. Крім цієї композиційної ролі, вони виконують і ритмоформуючу роль.

Прагнення до вказівки на реальні об'єкти, до оперування речами призводить до переваги в англійському науково-технічному стилі іменних структур, до характерної для нього номінативних, в тому числі і при описі процесів і дій. Зрозуміло, номінативний характер науково-технічного стилю не означає, що в матеріалах цього стилю повністю відсутні повнозначні дієслова в особистих формах, хоча за підрахунками число дієслівних предикативних форм у науково-технічних текстах вдвічі менше, ніж в літературних творах того ж об'єму.

Найбільший інтерес, на наш погляд, викликає лексичний рівень спеціальних мов, так, безперервний розвиток науки, техніки, бізнесу передбачає появу величезної безлічі термінів, професіоналізмів, жаргонізмів. Цей рівень мови вимагає до себе найбільшої ваги питання, оскільки саме він, передаючи смисли, створює і найбільші проблеми при вивченні і використанні спеціальних мовних систем. Науково-технічна термінологія являє собою найбільш рухливий шар лексики, схильний до постійного і активного збагачення та змін, обумовлений науковою уніфікацією термінології тієї чи іншої галузі знання.

Найбільш всеосяжною ознакою мови науково-технічної літератури на будь-якій мові є висока частотність деяких лексичних одиниць, головним чином термінів, які називають об'єкти, яким присвячене наукове дослідження або

технічний опис. В значній мірі сприяє взаємопорозумінню спеціалістів широке вживання ними так званої спеціальної загально-технічної лексики, яка також становить одну зі специфічних рис науково-технічного стилю. Це – слова і поєднання, що не володіють властивістю терміна ідентифікувати поняття і об'єкти в певній галузі, але вживаються майже виключно в даній сфері спілкування, знайомі вузькому колу фахівців, звичні для них, що дозволяють їм не замислюватися над способом вираження думки, а зосереджуватися на суті справи.

Спеціальна лексика включає всілякі похідні від термінів слова, використовувані при описі зв'язків і відносин міжтермінологічно позначеними поняттями і об'єктами, їх властивостей і особливостей, а також цілий ряд загальнонародних слів, вживаних, проте в чітких певних поєднаннях і тим самим спеціалізованих. Така лексика звичайно не фіксується в термінологічних словниках, її значення не задаються науковими визначеннями, але вона характерна для науково-технічного стилю.

Зрозуміло, в науково-технічних матеріалах використовується аж ніяк не тільки термінологічна і спеціальна лексика. Тут зустрічається велика кількість загальнономовних одиниць, уживаних у будь-яких функціональних стилях. При цьому загальнономовна лексика академічної наукової літератури, зазвичай, відноситься до семантичних полей, що описують аналіз, процес, висновок та ін. і характеризується відсутністю емоційного забарвлення і конотації. Це нейтральна, сучасна і, як правило, письмова літературна форма.

Слова і словосполучення даного лексичного шару наукових текстів утворюють розвинену систему взаємозамінних синонімів. Більшість з них являють собою кліше, стереотипні слова і вирази. Цю особливість необхідно враховувати при перекладі текстів даного функціонального стилю. Як вже було зазначено, в прагматичних текстах мова в першу чергу є засобом передачі когнітивної інформації. Наукова проза відображає розсудливу пізнавальну діяльність, і тому існує думка, що емоційній або образній лексиці в ній місця немає. Однак, це не зовсім так. Всяка творча діяльність людини пов'язана з

емоціями. Тому емоційна лексика наукового тексту повністю не виключається. Емоційно-оцінна лексика і образне слововживання особливо властиві науково-популярному жанру та жанру рецензій, де такі форми виявляються навіть клішованими.

В даний час англійські науково-технічні матеріали все більше набувають певних рис, раніше властивих лише газетно-публіцистичним матеріалам або художнім текстам [53, 122]. Це не означає видозміну наукового стилю викладки матеріалів, але маються на увазі додаткові труднощі, з якими перекладач може зіткнутися при перекладі. Особливостями сучасних науково-технічних текстів є: використання стилістичної різнопланової лексики, велика кількість неологізмів, а також широке використання метонімії та метафори, характерних для текстів художньої літератури.

При перекладі стилістично різнопланової лексики в науково-технічних текстах необхідно керуватися загально визнаним принципом збереження мети комунікації та наукового стилю тексту перекладу, орієнтуючись на норму і узус мови перекладу. Так, якщо в англійських текстах наукового стилю допустиме використання експресивної лексики, то в українськомовних та німецькомовних текстах такі одиниці повинні бути замінені нейтральними.

При цьому важливо відзначити, що всі ці особливості, хоча і властиві науково-технічній літературі на будь-якій мові, проте, не переходять однозначно з мови в мову, а в кожній окремій мові виражаються своєрідно.

По-перше, для передачі одних і тих же відносин вживаються не ідентичні засоби мови, оскільки лексичні засоби можуть замінюватися граматичними, і навпаки.

По-друге, різним мовам властива різна частотність вживання тих чи інших лексичних, граматичних або стилістичних засобів. Перекладаючи науково-технічну літературу, необхідно враховувати як загальні, так і специфічні для даної пари мов особливості наукового стилю, лише в цьому випадку можна досягти функціонально-адекватного перекладу.

Говорячи про лексико-граматичні особливості перекладу текстів транспортної тематики, перш за все, необхідно пам'ятати про перекладацькі трансформації. В залежності від характеру перекладу перекладацькі трансформації підрозділяються на лексичні, граматичні та лексико-граматичні [33, 17].

При цьому лексичні трансформації описують формальні і змістовні відносини між словами і словосполученнями в оригіналі та перекладі. Граматичні трансформації описують граматичні зміни при перекладі з мови оригіналу. Лексико-граматичні особливості науково-популярних матеріалів безпосередньо впливають на комунікативний характер висловлювання, що повинно бути відтворене при перекладі [34, 54]. Текст Європейського звіту, що наводиться як приклад у нашому дослідженні, містить велику кількість складносурядних речень, спеціалізовану термінологію транспортної та технічної галузі. Разом з тим стиль тексту робить його зрозумілим, в тому числі і тим читачам, які не володіють спеціальними знаннями в області техніки та транспорту.

Перш ніж розглянути переклад термінології у галузі транспортних систем на стилістичному рівні, треба уточнити поняття "стиль" у перекладі.

І.Р. Гальперін відзначає, що існує деяка плутанина з тим, що ж розуміється під стилем. "Вельми поширена точка зору –це розуміння стилю мови як техніки мовної майстерності, як засобу прикраси мови. Ця точка зору на стиль мовлення корениться в етимології слова" стиль ". Слово" стиль "походить від латинського *stilus* –спеціальна паличка з гострим кінцем, якою римляни користувалися як знаряддям письма на воскових табличках". Метонімічно слово "стиль" стало використовуватися в значенні вміння не тільки правильно, грамотно (з точки зору граматичних норм даної епохи) вживати лексико-фразеологічні та синтаксичні засоби мови, але і користуватися ними так, щоб прикрасити мову [30, 58].

Представляється цікавою думка В.В. Виноградова про те, що "поняття стилю мови ґрунтується не стільки на сукупності сталих зовнішніх лексико-

фразеологічних і граматичних прийомів", скільки на своєрідних внутрішніх експресивно-сміслових принципах відбору, поєднання і вмотивованого застосування виразів і конструкцій" [36, 88].

Спробуємо дати власне визначення терміна "стиль". Отже, "стиль" –це засіб вираження, заснований на граматичних нормах, який відображає емоційну і смислово складові тексту, розрахованого на певне коло реципієнтів. При цьому "певне коло" реципієнтів означає і як вузьку групу адресатів тексту (спеціалістів конкретної галузі діяльності), так і широку. Враховуючи стиль і особливості представленого тексту при його перекладі, перед нами було поставлено завдання зберегти як структуру тексту, так і доступність інформації для можливо широкого кола реципієнтів, яких могла б зацікавити такого роду інформація.

Таким чином, ми повинні враховувати лексико-граматичні та стилістичні особливості представленого тексту для того, щоб адаптувати його для реципієнтів мови перекладу. Таким чином, повинна виконуватися прагматична адаптація другого (правильне сприйняття змісту тексту оригіналу в тексті перекладу) або третього (правильне сприйняття змісту тексту оригіналу в тексті перекладу, розраховане на конкретну групу реципієнтів (стосовно до представленого тексту – на людей, що цікавляться залізничним транспортом)) типів. Можна виділити сім способів перекладу, які застосовуються для перекладу фахового тексту. Розташуємо їх у порядку зростання складності, як пропонують Віне Ж.-П. та Дарбельне Ж. у своїй роботі „Технические способы перевода». Вони виділяють наступні способи перекладу [8, 59]:

1) запозичення, яке є найпростішим способом перекладу і дозволяє заповнити прогалину, зазвичай металінгвістичного характеру, тобто це можуть бути невідомі поняття або назви нової техніки. In its turn dryliners can greatly extend the usage of universal railway cars instead of hopper cars and containers for bulky goods transporting. – Драйлайнери, у свою чергу, можуть значно розширити сферу використання універсальних залізничних вагонів на зміну вагонам-хоперам і контейнерів при перевезенні сипких вантажів [2, 22].

2) калькування, яке є запозиченням особливого виду, тобто ми запозичуємо з іноземної мови окремі елементи і перекладаємо їх буквально: *As with all aircraft operated by UIA, the new Boeing 737-400 conforms to the highest standards of operational safety and servicing.* – Технічний стан нового повітряного судна «боїнг 737 – 400» відповідає високим стандартам експлуатаційної безпеки та якості обслуговування МАУ [8, 92] .

3) дослівний переклад, який позначає перехід від вихідної мови до перекладу, що приводить до створення правильного й ідіоматичного тексту, а перекладач слідкує лише за дотриманням обов'язкових норм мови. Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне вважають цей спосіб єдиним зворотнім та повним рішенням проблеми.

4) транспозиція: відповідно до цього способу одна частина мови при перекладі замінюється іншою частиною мови без змін змісту всього повідомлення: Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. № 30, Київ, 2014

5) модуляція є варіюванням повідомлення, чого можна досягти, змінивши точку зору. Цей спосіб використовується, коли у результаті перекладу ми маємо граматично правильний вислів, але який взагалі не відповідає „духу мови” перекладача.

Наприклад, в українській мові не існує точного перекладу для граматичної конструкції *there is* , тому й переклад ми здійснюємо, спираючись на контекст повідомлення.

6) еквіваленція представляє собою спосіб перекладу, як підкреслюють французькі науковці, коли „два текста описывают одну и ту же ситуацию, используя совершенно разные стилистические и структурные средства». Вони зазначають, що більшість прикладів еквівалентного способу перекладу – це сталі вирази, які входять до складу ідіоматичної фразеології: *The aircraft leased, by UIA specifically for the rapidly expanding Ukrainian charter market, joined our fleet to meet the growing demand for additional flights to popular charter destinations, just in time for the winter holidays of 2008/2009.* – Планове розширення повітряного флоту є

необхідною передумовою подальшого нарощення обсягів перевезень та розвитку мережі маршрутів МАУ завдяки новому літаку авіакомпанії. Зокрема, зможе активізувати польоти на популярних чартерних напрямках у період зимової навігації 2008/2009 [8, 92].

7) адаптація: цей спосіб використовують у тих випадках, коли ситуація, про яку говориться у вихідній мові, не існує у мові перекладу, тому потрібно її передати за допомогою іншої ситуації, що вважається еквівалентною.

"Important legislative activity by the European Union and OTIF characterised 2015; it was followed up by appropriate activity by the CIT."

"Насичена нормотворча діяльність Європейського Союзу та ОТІФ охарактеризувала 2015 рік і була продовжена відповідною діяльністю СІТ".

При перекладі українською мовою було змінено структуру даного речення, однак його зміст було збережено.

Однією з рис, що характеризують текст науково-популярного стилю, є його нейтральне забарвлення. Однак, на нашу думку, в представленому тексті Річного звіту присутня емоційна складова. Оскільки даний текст розрахований не тільки на читачів, які працюють у сфері залізничного транспорту, але й на тих, хто спеціальними знаннями не володіє, емоційні "вкраплення" роблять текст "зручним" для сприйняття будь-якому реципієнту. Прикладом емоційного забарвлення може слугувати вступне слово голови СІТ – Р. Фрайз, який на самому початку тексту стисло і з позиції користувача послугами залізничного транспорту описує ряд досягнень СІТ за минулий рік:

"As in 2015, the CIT will continue to work to ensure that members always have the best possible environment to move international traffic by rail, efficiently and in circumstances which are certain in law."

"Як і в 2015 році, СІТ продовжить працювати, щоб бути впевненим, що його учасники завжди мають найкращі умови для здійснення міжнародних залізничних перевезень вантажів і роблять це ефективно і в обставинах, які визначені законом".

Наведемо ще кілька рис, властивих науково-популярному стилю. Зокрема, звернемо увагу на деякі граматичні особливості.

По-перше, використання множини в іменниках: railway undertakings (залізничні підприємства), shipping companies (паромні компанії), passenger and / or freight services (послуги з перевезення пасажирів, фрахтові послуги), customs (митні органи), carriers (перевізники), infrastructure managers (керуючі інфраструктурою) і ряд інших.

По-друге, використання великої кількості аббревіатур, скорочених найменувань документів і назв організацій: COTIF (The Convention concerning International Carriage by Rail –(КОТІФ) Конвенція про міжнародні залізничні перевезення), CIM Uniform Rules (Uniform Rules concerning the Contract of International Carriage of Goods by Rail –Уніфіковані правила до угоди про міжнародне залізничне перевезення вантажів), GCC-CIV/PRR (General Conditions of Carriage for Rail Passengers –загальні умови перевезення пасажирів залізничним транспортом), OSJD (ОСЗ –Організація співробітництва залізниць) і так далі.

По-третє, як було зазначено вище, тексти науково-популярного стилю містять спеціальну термінологію (наприклад, технічну, юридичну та іншу) gauge 1435 mm / gauge 1520 mm (ширина залізничної колії 1435 мм / ширина залізничної колії 1520 мм), special conditions of carriage (особливі умови перевезення), out-payment (виплата), legally interoperable (правова взаємодія), mandatory compensation (обов'язкова компенсація), railway network (залізнична мережа), electronic signature (електронно-цифровий підпис) та деякі інші.

Вважаємо цікавим зауваження В.Н. Комісарова про те, що незважаючи на стиль створення того чи іншого тексту перед будь-яким з перекладачів, як правило, стоять одні й ті ж завдання, які він вирішує, вдаючись до тих же прийомів, які на сьогоднішній день використовуються всіма перекладачами: "В науково-технічних матеріалах використовується аж ніяк не тільки термінологічна і спеціальна лексика. В них зустрічається велика кількість загальнонародних слів, вживаних в будь-яких функціональних стилях.

При перекладі таких лексичних одиниць перекладач науково-технічної літератури стикається з такими ж труднощами і застосовує для їх подолання такі ж прийоми, як і його колеги, що працюють в інших областях" [36, 45].

На наш погляд є важливим те, що переклад текстів транспортної тематики буде відрізнятися від перекладу художніх текстів. Зокрема, тексти транспортної тематики крім того, що самі є спеціалізованими, тобто орієнтованими на досить широку, але все-таки обмежену аудиторію, містять ще й "вкраплення" спеціальної термінології інших областей.

На відміну від спеціалізованих, художні тексти, як правило, орієнтовані на широку аудиторію без обмежень. Будь-яке речення складається зі слів, тобто з лексичних одиниць. Зазначені лексичні одиниці володіють стійким власним значенням. Терміни також можна віднести до лексичних одиниць, хоча, при цьому, вони можуть складатися з декількох слів або виражені у вигляді аббревіатур.

Відомо, що існуючі в даний час словники та енциклопедії дають велику кількість тлумачень терміну.

Відомо, що термін – слово або словосполучення, яке є точним позначенням певного поняття в галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя. Існують як вузькоспеціальні терміни (дактиль, аффриката, неметали та ін), так і відомі широкому колу (футбол, хокей, пішак, король, шах, ліфт та ін.) Термін може бути словом непохідним (аут, барельєф, ушу, біоніка, докер, дует, сольфеджіо, хіт і ін), похідним (тюремний, швартування, углево та ін), складним (автозаправник, брусцепка, бризковідбивач, хітпарад та ін), аббревіатурою (АЕС, ДСК, ЖБК, МЖК, ГРВІ, СНІД, ВІЛ та ін), реченням (у моряків: Так тримати! Вперед дивитися! Віддати носовий! у льотчиків: Від гвинта!; у військових: На плече! До ноги! Кроком руш! тощо), поєднанням двох і більше слів (атомна бомба, космічна медицина, квадрант міжгалузевого балансу, ударний стиль, холостий вірш та ін), поєднанням слова (слів) і літер, символів; поєднанням слова (слів) і цифр, символів; поєднанням аббревіатури (аббревіатур) і цифр та ін.

Прикладом термінів у Річному звіті СІТ можуть слугувати: OTIF (ОТІФ), CIM / SMG Scon sign mentnote (єдина залізнична вантажна накладна ЦІМ / СМГС), International passenger traffic (Міжнародні перевезення пасажирів), International freight traffic (Міжнародні перевезення вантажів), Rotterdam Rules (Роттердамські правила), UNCITRAL (Комісія ООН з міжнародного торговельного права), gauge 1435 mm / gauge 1520 mm (ширина залізничної колії 1435 мм / ширина залізничної колії 1520 мм), railways network (залізнична мережа), electronic signature (електронно-цифровий підпис) і ряд інших.

Зазначені терміни перекладаються українською мовою з використанням існуючих в мові перекладу еквівалентів, виражених як одним словом, так і декількома. При цьому терміни мови перекладу є загальноновизнаними і загальноновживаними (для конкретної транспортної, юридичної чи будь-якої іншої області). Для перекладу таких термінів використовуються прийоми транскрипції (відтворення звучання слова оригіналу), транслітерації (передачі графічної форми), калькування (переклад складових частин слова з об'єднанням їх в ціле слово), дослівного перекладу (заміна аналогічної синтаксичної структури структурою мови перекладу) та інші.

Разом з тим ряд термінів не може бути перекладено українською мовою, оскільки в мові перекладу відсутні еквіваленти. Наприклад, e-RailFreight або Telematic.

У таких випадках при перекладі можуть бути використані прийоми транскрипції або транслітерації, які, однак, не дозволяють точно передати закладену в терміні інформацію, його зміст. Тобто, для того, щоб значення терміна, що не має еквівалента в українській мові, було зрозуміле реципієнту тексту, на наш погляд, краще використовувати прийом модуляції (тобто використовувати смисловий розвиток із заміною лексичної одиниці (одиниць) у мові перекладу). При використанні даного прийому ми можемо скористатися коротким визначенням, яке в мові перекладу буде позначати суть, тобто закладену в терміні інформацію. Для того щоб визначити значення терміна, що не має еквівалента в мові перекладу, необхідно проаналізувати контекст, в якому

він вживається. У процесі цього аналізу ми встановлюємо різні смислові зв'язки і відносини між терміном, значення якого потрібно визначити, і іншими словами, значення яких нам добре відомо.

В якості об'єкта дослідження в даній роботі виступає Річний звіт Міжнародного комітету по залізничному транспорту (СІТ). Авторами виступають фахівці Комітету, що працюють в сфері залізничного транспорту більше десяти років. Звіти Комітету видаються щорічно і містять результати проведеної Комітетом роботи за рік, а також велика кількість довідкової інформації про членів Комітету, про залізничні організації, що здійснюють перевезення пасажирів і вантажів, про нормативні правові акти, що регулюють залізничні перевезення та інші корисні читачам даного звіту посилання. Для досягнення адекватності перекладу тексту на науково-популярну тему перекладачеві необхідно володіти відповідними знаннями в області транспортного права. У цьому зв'язку, для спрощення аналізу даної роботи, слід дати деяке уявлення про міжнародні організації в сфері залізничного транспорту та їх роботу, про міжнародні правові системи, що регулюють відносини, які виникають при перевезеннях пасажирів та вантажів залізничним транспортом.

Комітет (СІТ) (СІТ – Comité international des transports ferroviaires (фр.), International Rail Transport Committee – Міжнародний комітет по залізничному транспорту) очолює голова – професор, доктор наук Рейнер Фрайз. СІТ є неурядовою міжнародною організацією. Членами Комітету є представники більш ніж ста залізничних організацій Європи, країн Балтії, а також України.

Необхідно відзначити, що на сьогоднішній день на Євразійському просторі діють дві правові системи, що регулюють міжнародні залізничні перевезення пасажирів і вантажів.

Перша система охоплює деякі країни колишнього Радянського Союзу, Китай і В'єтнам. До неї відноситься і Україна. Основоположними документами цієї правової системи є Угода про міжнародне вантажне сполучення 1951 року і Угода про міжнародне пасажирське сполучення 1951 року. Ці документи були

створені в рамках роботи міжнародної міжурядової організації ОСЗ (Організація співробітництва залізниць, штаб-квартира у Варшаві).

Друга система охоплює країни Європи. Її засадничим документом є Конвенція про міжнародні залізничні перевезення 1980 року, створена в рамках роботи міжнародної міжурядової організації ОТІФ (OTIF – Organization inter government ale pour les transports internationaux ferrovi aires (фр.), Inter governmental organization for international carriage by rail – Міжурядова організація з міжнародних залізничних перевезень, штаб-квартира в Берні). Залізничні підприємства держав-членів ОТІФ входять в ЦІТ. Крім того, існує ряд країн, які використовують обидві зазначені вище правові системи, які регулюють один і той же предмет – відносини між клієнтом (вантажовідправником, вантажоодержувачем) і залізничним перевізником, залізничним перевізником і керуючим інфраструктурою (підприємство, що відповідає за зміст залізничного полотна на певній ділянці шляху). Разом з тим способи регулювання цих відносин у двох правових систем значно різняться, що накладає певні труднощі при перевезеннях з Росії до Європи і навпаки. Крім того, правова система КОТІФ поширюється, в тому числі і на залізнично-паромні перевезення, в той час як правова система СМГС орієнтована виключно на залізничний транспорт.

У лютому 2010 року Україна приєдналася до Конвенції про міжнародні залізничні перевезення 1980 року і стала членом ОТІФ. Робота міжнародних міжурядових організацій ОТІФ і ОСЗ спрямована на актуалізацію міжнародного законодавства в галузі залізничного транспорту та приведення його у відповідність технічними можливостями, що постійно удосконалюються. Так, наприклад, ЦІТ активно брав участь у роботі над проектом по створенню єдиної залізничної накладної ЦІМ (КОТІФ) / СМГС, яка дозволяє здійснювати залізничні перевезення вантажів з України до Європи без переоформлення перевізних документів правової системи СМГС на перевізні документи правової системи КОТІФ і навпаки. Крім того, ЦІТ розробляє проекти документів з різних питань, пов'язаних з процесом перевезення пасажирів і вантажів. Такі проекти,

якщо вони є прийнятними, беруться за основу в ОПФ або ОСЗ і, таким чином, робота над ними триває вже на міжурядовому рівні.

Представляється цікавим, що Річний звіт ЦІТ складений на трьох мовах, які є робочими мовами цієї міжнародної організації: французькою, німецькою та англійською. Однак, в роботі ЦІТ, в основному, використовуються французька і / або німецька мови, а на англійську дублюються матеріали для англомовних користувачів. Тобто, тексти звітів та інших документів складаються не "носієм" англійської мови. Враховуючи дану обставину, звернемо увагу на написання таких слів як characterised (характеризувало), finalised (фіналізувати / закінчило), standardised (стандартизовані), organisations (організації), rationalisation (раціоналізація / поліпшення), recognised (впізнавані) і minimise (мінімізувати). Дані слова в написанні містять букву "s". Виходячи з цього, можна зробити висновок, що при перекладі Річного звіту ЦІТ на англійську мову використовувався британський варіант написання ряду слів. У Річному звіті ЦІТ зустрічається велика кількість спеціальної транспортної, технічної та юридичної термінології. За результатами аналізу текст звіту є зразком науково-популярного стилю.

Враховуючи дану обставину, у тексті перекладу необхідно передати об'єктивні відомості про предмет перекладу, такі як найменування документів, технічні дані, юридичну специфіку.

Такі відомості повинні перекладатися однозначно, мати нейтральне забарвлення. Однак, при цьому, не варто забувати про емоційну і естетичну складові тексту, його стилістичну цілісність. Текст звіту написаний чітко, простою для сприйняття мовою, що робить його зрозумілим широкому колу реципієнтів даного тексту, в тому числі й тих, що не мають відношення до транспортної сфери і не мають спеціальних знань в області юриспруденції і техніки.

Найменування ряду документів по міжнародному транспортному праву дається один раз повністю і далі по тексту – в скороченні (аббревіатури). Разом з тим, якщо повне найменування таких документів необхідно перекладати

українською мовою, то скорочення, як правило, не потребують перекладу, оскільки вживаються в більшості мов із збереженням графіки оригіналу.

Наприклад, *General Conditions of Carriage for Rail Passengers (GCC-CIV/PRR)* – загальні умови перевезення пасажирів залізничним транспортом (*GCC-CIV/PRR*).

Представляється цікавим переклад деяких словосполучень і спеціальних термінів. Іноді ідіоматичне словосполучення мови оригіналу передається на мові перекладу не еквівалентним ідіоматичним словосполученням, а словом (словосполученням) в його (їх) прямому значенні. Зокрема, *Green Paper* – "тези" або "проект". Для позначення спеціальних термінів у мові оригіналу використовуються найменування, які, однак, передаються на мову перекладу складними словосполученнями, оскільки не мають подібних аналогів. Наприклад, *e-Rail Freight* перекладається як "електронна залізнична вантажна накладна". Або, наприклад, *Telematic* – "використання інтегрованих засобів обробки і передачі інформації".

Таким чином, представлений для перекладу текст звіту СІТ є зразком науково-популярного тексту, що містить спеціальну транспортну, технічну і юридичну термінологію, розрахованого на широке коло реципієнтів. При цьому, незважаючи на те, що звіт складається з розділів і цілого ряду коротких інформаційних повідомлень, він є цілісним і логічно завершеним.

Відзначимо, що стиль викладу тексту перекладу Річного звіту СІТ відповідає стилю викладу тексту мови оригіналу. Це необхідно, оскільки в тексті перекладу важливо зберегти емоційну складову, враховуючи, що текст оригіналу написаний не офіційно-діловою мовою, а науково-популярною. Зміна стилю викладу тексту перекладу на наш погляд може спричинити зміну змісту і "якості" пропонованої інформації.

Зупинимося докладніше на деяких видах лексико-граматичних трансформацій, використаних при перекладі українською мовою Річного звіту СІТ. У даній роботі використана класифікація трансформацій запропонована В.Н. Комісаровим [37, 90].

Описовий переклад – це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця іноземної мови замінюється словосполученням, яке розкриває її значення:

"The CIM / SMGS" Coordination Group "brings carriers and shippers together; it includes representatives from Kuhne&Nagel (K + N), Inter Rail, EXPRESS INTERFRACHT and JERID.

Die Koordinationsgruppe CIM / SMGS" bringt "Spediteure und Verloader zusammen; ihr gehören Vertreter von Kuhne&Nagel (K + N), Inter Rail, EXPRESS INTERFRACHT und JERID an.

Координаційна група ЦІМ / СМГС зводить до єдиного цілого перевізників і судновласників і включає представників з Kuhne&Nagel (K + N), Inter Rail, EXPRESS INTERFRACHT і JERID".

Ще приклад *описового перекладу*:

"To bridge the gap in the short term (but also to gain useful practical experience to influence legislation), the CIT and OSJ are now developing a standardised legal structure to be implemented on a contractual basis.

Um die Lücke kurzfristig zu schließen (aber auch um nützliche praktische Erfahrungen zu sammeln, ist es wichtig), dass das CIT und OSJ sind jetzt eine Norm entwickeln, die auf vertraglicher Basis umgesetzt wird.

Для того, щоб в короткий термін з'єднати воєдино розрізнені частини (а також придбати корисний практичний досвід і вплинути на законодавство) СІТ і ОСЗ розробляють одноманітну юридичну структуру, яка буде застосовуватися на договірній основі".

"General Conditions of Carriage for Rail Passengers"

"Загальні умови перевезення пасажирів залізничним транспортом".

Компенсація – це спосіб перекладу, при якому елементи сенсу, втрачені при перекладі, передаються в тексті перекладу яким-небудь іншим засобом, причому необов'язково в тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі:

"Since the majority of CIT member have committed themselves to apply the CIV and CIM Uniform Rules to traffic to and from these states on a contractual basis, the fact that they have not yet ratified does not present an insurmountable barrier.

Da die Mehrheit der CIT-Mitglieder sich vertraglich verpflichtet hat, die ER CIV und CIM selbst auf den Verkehr von und nach diesen Staaten anzuwenden, stellt die Tatsache, dass sie nicht ratifiziert haben, kein unüberwindbares Hindernis dar.

З тих пір як більшість членів СІТ вжили заходів, щоб застосовувати Єдині правила CIV і CIM для залізничних перевезень, той факт, що зазначені держави ще не ратифікували КОТІФ, представляється непереборним бар'єром при здійсненні залізничних перевезень на їх територію і з їх території".

"For Eurasian traffic by rail, both transport undertakers and their customers require a standardised statutory framework in international law to govern contracts of carriage.

Für den eurasischen Eisenbahnverkehr erfordern beide Transportunternehmen eine einheitlichen völkerrechtlichen Rahmen zur Regelung von Beförderungsverträgen.

Для Євроазіатського залізничного сполучення, організації та їх клієнти вимагають створення єдиного закону на міжнародно-правовому рівні, щоб урегулювати відносини за договорами перевезення".

Ще один приклад прийому *компенсації*:

"The European Railway Agency (ERA) and the CER Support Group are drawing up Technical Specifications for Interoperability for "Telematic Applications for Passengers" (TAP-TSI). The TAP-TSI are technical standards for IT-supported applications for passenger traffic. The UIC Distribution and Systems Study Group (now renamed the Technical Group) has taken on the role of a mirror group. The CIT takes an active part in its work.

Die Europäische Eisenbahnagentur (ERA) und die CER-Supportgruppe erstellen die Technische Spezifikationen für die Interoperabilität für "Telematikanwendungen für Fahrgäste" (TAP-TSI). Die TAP-TSI sind technische Standards für IT-gestützte Anwendungen im Personenverkehr. Die UIC Distribution and Systems Study Group

(jetzt umbenannt in Technical Group) hat die Rolle einer Spiegelgruppe übernommen. Das CIT beteiligt sich aktiv an seiner Arbeit.

Європейське Залізничне Агентство (ERA) та Група підтримки CER підготували проект Технічної специфікації "Оформлення заявок пасажирів з використанням інтегрованих засобів обробки і передачі інформації" (TAP-TSI). TAP-TSI є технічним стандартом для служб IT-підтримки на залізничному транспорті. Група розвитку і системного вивчення UIC (перейменована в Технічну групу) взяла на себе функції моніторингу. У роботі активно бере участь і CIT".

А також ще ряд прикладів:

"Improving legal interoperability for Eurasian traffic by rail requires close cooperation with the OSJD and its member railways. This relationship is constantly improving. Customs issues are resolved in conjunction with UNECE, UNESCAP, the European Commission (DG TAXUD) and the CER Customs Working Group.

Die Verbesserung der rechtlichen Interoperabilität des eurasischen Eisenbahnverkehrs erfordert eine enge Zusammenarbeit mit der OSJD und ihren Mitgliedsbahnen. Diese Beziehung verbessert sich ständig. Zollfragen werden in Zusammenarbeit mit UNECE, UNESCAP, der Europäischen Kommission (GD TAXUD) und der CER Customs Working Group gelöst.

Поліпшення юридичної взаємодії на євразійському залізничному просторі вимагає тісної співпраці ОСЗ і представників її держав-членів – залізничних підприємств. Співпраця постійно переходить на якісно новий рівень. Митні питання вирішуються з участю UNECE, UNESCAP, Європейською Комісією (DGTAXUD) і Робочою групою CER з митних питань.

"Use of an electronic CIM consignment note remains, as before, one of the CIT's declared objectives. Management of the e-RailFreight project (which will implement the electronic note) is now in the hands of the UIC but the CIT remains closely involved with the project.

Die Verwendung eines elektronischen CIM-Frachtbriefs bleibt wie bisher eines der erklärten Ziele des CIT. Das Management des e-RailFreight-Projekts (das die

elektronische Notiz umsetzen wird) liegt nun in den Händen der UIC, aber das CIT bleibt eng mit dem Projekt verbunden.

Використання електронної залізничної вантажної накладної CIM (ЦІМ), як і колись, є однією з заявлених цілей роботи CIT. Регулювання роботи над проектом по створенню електронної залізничної вантажної накладної (яке спрямоване на впровадження електронної залізничної накладної) тепер в руках UIC, однак ЦІТ продовжує вести роботу над проектом".

Крім лексико-граматичних трансформацій при перекладі Річного звіту ЦІТ був використаний ще ряд прийомів, які можна віднести до лексичних і граматичних трансформацій.

Так, наприклад, прийом граматичної *заміни* (відмова від використання в тексті перекладу аналогічних граматичних форм):

"Making the CIM and SMGS legally interoperable. – Правова взаємодія ЦІМ і СМГС".

Або, наприклад:

"To eliminate practical difficulties in handling claims for CIM / SMG Traffic, a common CIM / SMG Standard report form was drawn up and the handling process (for claims for compensation) organised in such a way that customers only have one contact point [38, 99].

Um praktische Schwierigkeiten bei der Bearbeitung von Reklamationen für CIM / SMG Traffic zu beseitigen, wurde ein gemeinsames CIM / SMG Standard Berichtsformular erstellt und das Handling Verfahren (für Reklamationen) so organisiert, dass Kunden nur eine Anlaufstelle haben.

Для усунення труднощів, що виникають при подачі претензій за накладною ЦІМ / СМГС, була розроблена єдина форма для вимог про компенсацію, подавши яку клієнти мають одну "контактну точку" (не потрібно звертатися у всі інстанції)".

Наведемо приклад *прийому дослівного перекладу*.

"The International Rail Transport Committee (CIT) is an association of some 200 railway undertakings and shipping companies which provide international passenger

and / or freight services. 120 organisations are members in their own right, 80 organisations are linked indirectly by being members of CIT associate members. The CIT is an association under Swiss law (Article 60 et seq. ZGB [Swiss Code of Civil Law]) and is based in Bern.

Das International Rail Transport Committee (CIT) ist ein Zusammenschluss von rund 200 Eisenbahnunternehmen und Reedereien, die internationale Personen – und / oder Güterverkehrsdienste erbringen. 120 Organisationen sind selbstständige Mitglieder, 80 Organisationen sind indirekt durch die Mitgliedschaft bei assoziierten Mitgliedern des CIT verbunden. Das CIT ist ein Verein nach Schweizer Recht (Art. 60 ff. ZGB) mit Sitz in Bern.

Міжнародний комітет залізничного транспорту (ЦІТ) є асоціацією близько 200 залізничних підприємств і поромних компаній, які забезпечують міжнародні пасажирські перевезення та / або надають фрахтові послуги. 120 організацій – повноправні учасники, 80 організацій пов'язані з ЦІТ побічно і мають статус спостерігачів. ЦІТ згідно швейцарському законодавству є асоціацією (стаття 60 та ін ZGB [Цивільного кодексу Швейцарії]) і знаходився в Берні".

Ще ряд прикладів дослівного перекладу:

"The association's costs are paid by members, each member paying a subscription which is proportional to the level of his international passenger and / or freight traffic. Each full member of the CIT has one vote, and voting rights are therefore independent of the amount paid as a subscription.

Die Kosten des Vereins werden von den Mitgliedern getragen, wobei jedes Mitglied einen Beitrag zahlt, der proportional zum Niveau seines internationalen Personen – und / oder Güterverkehrs ist. Jedes ordentliche Mitglied des CIT hat eine Stimme, so dass das Stimmrecht unabhängig von dem als Abonnement gezahlten Betrag ist.

Всі витрати в сумі сплачуються членами ЦІТ, кожен член сплачує членський внесок, сума якого пропорційна обсягу його міжнародних перевезень пасажирів та / або вантажів. Кожен повноправний член ЦІТ має один голос і право голосу не залежить від суми сплаченого членського внеску".

"EuropeanCommission" – "Європейська Комісія".

Також по тексту перекладу використано *прийом транскрипції*: "COTIF" – "КОТІФ", "CIT" – "ЦІТ". Виходячи з наведених прикладів перекладацьких рішень частіше за все використовуються прийоми компенсації і описового перекладу. Рідше – прийоми дослівного перекладу і транскрипції.

2.2 Когнітивна синонімія термінів у галузі транспортних систем

Питання синонімії завжди знаходилися у полі зору лінгвістів. Їх цікавість до питань синонімії обумовлена зв'язком розвитку паралельних імен з когнітивними процесами. Слід, однак, підкреслити, що проблеми синонімії понять в загальноживаної і спеціальної лексики розрізняються. Згідно «Глумачного перекладознавча словника» Л.Л. Нелюбіна, синоніми – це:

- слова близькі або тотожні за своїм значенням, що виражають одне і те ж поняття, але різняться або відтінками, або стилістичним забарвленням, або тим і іншим; як правило, належать до однієї і тієї ж частини мови і виступають як взаємозамінні елементи висловлювання.

- слова однієї і тієї ж частини мови, які мають повністю або частково збіжні лексичні значення.

- слова настільки близькі за значенням, що їх правильне вживання вимагає точного знання їх семантичних відтінків і стилістичних властивостей».

Як з цього випливає, що в літературі словниковий запас говорить про різні, хоча і схожі за змістом слова. Причому тут синонімія, яка є одним з найбільш виразних стилістичних засобів, розглядається як позитивне явище. Відмінне від цього розуміння проблеми еквівалентності значення існує в спеціальній лексиці, тому що наукова мова " призначений в першу чергу для точної передачі інформації, а не для досягнення стилістичних ефектів. Незважаючи на численні дослідження природи синонімії, в термінознавстві відсутнє єдине розуміння цього явища. Про це свідчать і існуючі для позначення синонімії терміни:

"синонімія", "дублетність", "еквівалентність", "варіантність" поряд з неоднозначністю їх трактування. Так, термін "дублетність" запропонований фахівцями, вказує на абсолютно різний характер синонімії в загальнонавчальній і спеціальній лексиці. Як відомо, на відміну від загальнонавчальної лексики, в термінології стилістична нейтральність розглядається багатьма термінознавцями як важлива властивість терміна. У разі ж невеликої розбіжності значення слів, мова може йти про різні наукові поняття, а отже, і про терміни.

Якщо ж терміни позначають одне і те ж поняття, вони еквівалентні за значенням, тобто є дублетами. Під дублетами (триплетами і т. д.) зазвичай розуміються слова, які об'єднуються особливою термінологічною співвіднесеністю з одним і тим же науковим об'єктом. При цьому співвідносяться вони не як слова, а лише внаслідок неможливості виявити суттєву різницю в позначених ними об'єктах.

Прихильники нормативного підходу в термінології вважають, що присутність термінів-дублетів в термінологічній системі нічим не виправдана, оскільки наявність декількох термінів, що позначають одне і те ж наукове поняття, тільки порушує «закон знака» і тим самим ускладнює мову науки.

На рубежі ХХ-ХХІ століть з розвитком термінознавства змінюються і погляди вчених на термінологічну синонімію. У сучасних термінологічних роботах синонімія розглядається як продукт мовного розвитку, що свідчить про розвинений характер метамови науки, оскільки в термінології синоніми, називаючи одне і те ж поняття, можуть виділяти різні його сторони, що важливо для наукового процесу (С.В. Гриньов, В.М. Лейчик, В.А. Татаринів, В.Ф. Новодранова, С.Д. Шелов, Л.М. Алексєєва, Ю.В.Сложенікіна, Л.А. Манерко та ін.) Як зазначає В.А. Татаринів, «визначення синонімів на металінгвістичному рівні як одиниць корелюють у смисловому відношенні, але розрізняються периферійної семантикою яка до речі відбиває сутність термінологічної синоніммії» [57, 129].

Очевидно, що якщо синонімічні терміни дають можливість або мають на меті виявити різні сторони або аспекти предмета, то їх поява і вживання стає не

тільки виправданим, але і необхідним для розвитку наукової думки. Визнаючи наявність синонімії в термінології, термінознавці разом з тим по-різному трактують терміни «синонім», «варіант» і «дублет».

Так, В.М. Лейчик вважає, що варіантність терміна – це специфічна реалізація загальної теорії варіантності, яка виявляється як у мові в цілому, так і в окремих його різновидах. При цьому в термінології має місце змістовна, формальна, функціональна і стилістична варіантність. Аналогічних поглядів дотримується і Ю.В. Сложенікіна, яка вважає, що фундаментальною і загальною властивістю мови є варіантність, а синонімія являє собою одну з можливих форм її реалізації.

Систематизуючи синонімічні відносини, С.В. Грінев підрозділяє рівнозначні терміни на терміни-синоніми та еквіваленти. Абсолютні синоніми, в свою чергу, поділяються ним на варіанти, отримані варіацією форми терміна, і дублети – абсолютні синоніми з різною формою.

Згідно К.Я. Авербуху, в якості варіантів терміна можуть розглядатися тільки абсолютні синоніми (дублети), а також синоніми та омоніми по сигніфікату. На думку ж В.А. Татарінова, синонім (і варіант) в термінології – далеко не дублет, а активний мовний засіб фіксації нового погляду на предмет думки і при виділенні синонімів слід виходити з наступної трихотомії: формально-структурні варіанти, ономасіологічні варіанти і синоніми. Як можна бачити, розбіг думок досить широкий, при цьому термінознавці сходяться в тому, що синонімія – це неминучий продукт розвитку термінології.

Поділяючи точку зору багатьох вчених на те, що термінологічна синонімія являє собою правомірну якість терміносистем, що впливає з процесу постійного розвитку науки і техніки, ми вважаємо, що антропоцентризм сучасної лінгвістики, її спрямованість на людський інтелект дозволяє по-новому поглянути на деякі аспекти синонімічних відносин в термінології.

Визнання взаємозв'язку мови і мислення в рамках антропоцентричного підходу виявляється надзвичайно важливим при аналізі синонімів, що з'явилися в результаті використання різних термінів для позначення одного і того ж

денотата фахівцями, які живуть в різних країнах, але говорять на одній національній мові.

У даному випадку мова йде про англомовні рівнозначні терміни, які використовуються британськими та американськими фахівцями-залізничниками. Такого роду синоніми прийнято розглядати як ареальні, або як метадіалектні.

В основу першої класифікації покладено географічний фактор. Друга заснована на тому, що джерелом семантичної рівнозначності виступають метадіалекти різних наукових шкіл.

Потрібно визнати, що при існуючих підходах поза увагою залишається той факт, що рівнозначні терміни являють собою результат термінотворчості вчених різних національностей, і, отже, є відображенням національного світобачення і пізнання.

Різні народи по-різному сприймають і членують навколишню дійсність, що обумовлено специфічністю умов життя тієї чи іншої нації. Очевидно, що, хоча британці та американці говорять на одній мові –англійській, національне бачення світу у них різне, оскільки це нації з різною культурою, історичним досвідом, літературою та мистецтвом.

Саме тому логічно говорити про те, що національні відмінності в картині світу знаходять відображення не тільки в загальнолітературній і загальноновживаній мові (свідченням цього є існування Британського, Американського і Австралійського варіантів англійської мови), але і в мові для спеціальних цілей.

Досліджуючи галузеву термінологію можна виявити, що поряд із загальним для англійців і американців термінологічним пластом в ній функціонують і унікальні терміни, які відображають національно-специфічне бачення світу. На наш погляд, недооцінка такого важливого чинника як національна картина світу лежить в основі різного роду комунікативних утруднень.

Як показав аналіз англомовної галузевої термінології, рівнозначні терміни нерідко з'являються в ній саме через те, що англійці й американці по-різному категоризують дійсність. Оскільки синоніми виникають в результаті дивергенції, обумовленої національними особливостями бачення світу, їх можна назвати національно-когнітивними синонімами.

Розглянемо, наприклад, існуючі в англомовній термінології рівнозначні терміни "point" і "switch", що позначають стрілку. Перший з них використовується у Великобританії, другий – в США. Назвавши пристрій "point", англійці підкреслили його загострену форму (також вчинили і українці, позначивши його як "стрілка"). Американці ж терміном "switch" вказали на призначення пристрою – переклад рухомого складу з однієї колії на іншу. Спочатку управління кожної стрілкою чи світлофором здійснювалося вручну механічним способом, згодом з'явилися блокпости для управління блокувальними пристроями (світлофорами і семафорами) на певній ділянці залізниці. У британській термінології «блокпост» отримав назву "signal box", так як, на думку англійців, будівля блокпоста за формою нагадувала коробку.

У американців будівництво пункту пропуску викликало асоціацію з вежею, що породило термін "сигнальна башта" – "signal tower", який потім був скорочений до "вежі" – "tower". Як можна бачити, як британські, так і американські терміни є метафорами, однак в їх основі лежать різні асоціації, які відображають відмінності в національних світоглядах. Різні категоризація дійсності американцями і англійцями призвело до виникнення національно-пізнавальних синоніми для призначення додаткового локомотива у хвості поїзда: "banker" (Br) і "pusher" (US).

Якщо британський термін вказує на те, що допоміжний локомотив застосовується при подоланні важким складом крутих схилів (bank), то його американський синонім "pusher" (штовхач) – на характер виконуваної роботи (локомотив тягне поїзд).

До національно-когнітивним синонімів можна віднести також британські та американські терміни, що позначають деякі типи вагонів. Так, наприклад,

поняття «вантажний вагон» виражається в американській термінології терміном «freight car», а його британським еквівалентом виступає термін «wagon».

Самими простими типами вантажних вагонів, які першими з'явилися на залізницях різних країн і експлуатуються до цього дня, є «піввагон» і «критий вагон». Дані типи вантажних вагонів у Великобританії називаються «open wagon» і «covered wagon».

У США ж використовуються терміни «box car» (критий вагон) і «gondola car» (напіввагон). Як можна бачити, англійці акцентують увагу на наявності або відсутності у вагона даху (covered, open wagon), в той час як американці звертають увагу на форму вагона (box, gondola), причому позначають дані поняття термінами метафорами. Прикладом різного світобачення є і національно-когнітивні синоніми «fishplate» і «joint bar». Рейкове стикове скріплення в Британській термінології позначається метафорою «fishplate». Саме так у 1847 р. назвав свій винахід Вільям Бріджес Адам, побачивши у формі рейкової накладки схожість з рибою. Американці ж, спочатку позичили не тільки винахід, але і термін, згодом замінили британську метафору, віддавши перевагу конструкції, що з'єднує рейки між собою, семантично прозорим терміном «joint bar», так як скріплення для стиків виконані у формі плоских накладок.

Очевидно, що національно-когнітивні синоніми відбивають освоєння людиною об'єктивного світу через призму життєвого досвіду, світогляду, історичного періоду розвитку нації, представником якого він є. Слід підкреслити, що когнітивний підхід цікавий і з точки зору зіставлення синонімічних відносин у двох різних галузевих термінологіях: українській та англомовній, оскільки він дозволяє виявити особливості осмислення синонімії термінів у типологічно різних мовах.

Зрозуміло, що наявність національних синонімів є особливістю англомовної термінології залізничного транспорту, так як для появи подібного роду синонімів в українській термінології не було об'єктивних причин: вона (термінологія) створювалася одним народом з притаманним йому світорозумінням, системою предметних значень і когнітивними схемами. В

англомовній термінології поряд з термінами, які функціонують виключно в межах однієї національної термінології (британської або американської), існує і широкий пласт термінів, що є загальним як для британців, так і для американців.

Одним із проявів синонімічних відносин в загальному «ядрі» термінології є наявність синонімів, які можна визначити як денотатні. Будь-яке наукове явище або об'єкт характеризується безліччю властивостей, сторін і якостей. Оскільки кожне явище можна розглядати з різних сторін, воно може отримувати різні позначення при спільності денотата. Так, наприклад, поняття «білий шум» виражається в англійській термінології термінами «flat noise» і «white noise». Термін «flat noise» робить акцент на рівному спектрі шуму, назва ж «white noise» отримана від білого світла, що містять електромагнітні хвилі частот всього видимого діапазону електромагнітного випромінювання. Прикладом денотатних синонімів є терміни «half-way gate» і «short-arm gate», які виділяють різні сторони даного типу шлагбаума. Перший термін аспектує ширина шосе, яка перекривається шлагбаумом (half-way), в той час як другий звертає увагу на укорочену довжину бруса, тобто на конструктивну особливість шлагбаума.

Існує цілий ряд синонімів для позначення понять «плавкий запобіжник» – «fuse», «fuse cutout», «safety cutout». При цьому термін «fuse» відзначає плавкий характер запобіжника, його синонім «fuse cutout» вказує не тільки цю характеристику, але і те, як спрацьовує пристрій – перериває подачу струму (cutout), термін «safety cutout» підкреслює, що припинення подачі струму виробляється для забезпечення безпеки, при цьому опускається характеристика плавкості.

Як показав аналіз матеріалу, денотатна синонімія характерна і для української галузевої термінології. Так, для позначення близько розташованих один від іншого криволінійних ділянок залізничної колії фахівці в нашій країні використовують два рівнозначних терміна – залежні криві і суміжні криві.

У терміні суміжні криві увагу зосереджено на розташуванні ділянок по відношенню одна до одної, а його синонімічно залежні криві підкреслюють, що кожна з ділянок впливає на умови руху по суміжній. На залізниці існує цілий

комплекс пристроїв для електропостачання рухомого складу. Електричний струм до поїзда може надходити або по рейці, яка називається контактною рейкою або по третій рейці, або системою дротів, які називаються контактної підвіскою або повітряної підвіскою.

Терміни контактна рейка і контактна підвіска дають уявлення про основні функції пристроїв: підведення струму до електропоїзду та здійснення контакту з струмоприймачами. Термін повітряна підвіска акцентує повітряний спосіб живлення струмом, тобто по дротах. Терміном третя рейка позначається інший тип рейки у порівнянні з двома ходовими рейками. До денотатних синонімів можна віднести і терміни база екіпажу і колісна база, що позначають відстані між осями колісних пар екіпажу локомотива або вагона. При цьому термін база екіпажу характеризує поздовжні розміри екіпажної частини локомотива, а термін колісна база показує, де саме вимірюється відстань.

Поряд з денотатними синонімами функціонують і терміни з різною формою, що мають тотожне значення, але не аспектують різні боки денотата, тобто термінологічні дублети. В англійській термінології дублетність часто виникає через використання в термінотворчості численних синонімів, існуючих в загальноживаній або загальнолітературній мові.

Наприклад:

«Ground connection» – «earth connection»; «far end» – «distant end»; «double-way traffic» – «each-way traffic» – «two-way traffic» – «either direction traffic»; «exit signal» – «leave signal»; «pulling capacity» – «hauling capacity» [39, 260].

Інша картина спостерігається в українській термінології, де до дублетних нерідко призводить паралельне використання споконвічного терміна і запозиченого іншомовного, наприклад:

думкар – вагон самоскид; фідер – живильний провід; конвертор – перетворювач; фрикції – тертя; трансмісія – передача; ресивер – приймач; крип – повзучість; крос – схрещування проводів; адгезія – зчеплення; метчер – згода пристрій.

Дослідження матеріалу показало, що у галузевій термінології широко поширене і варіювання форми термінів. При цьому з'ясувалося, що в англійській та українській термінології переважають різні типи варіантів.

Так, в українській термінології формально-структурні варіанти зустрічаються вкрай рідко: блокпост – блок-пост (графічний варіант), буксування – буксування, тунель – тунель (фонетико-графічні). В англійській ж термінології формально-структурне варіювання представлене широко.

Однією з причин цього є те, що в англійській мові спостерігається прихильність до утворення лексичних одиниць за принципом нестійкого словоскладання. Терміни, утворені цим способом, нерідко функціонують у різній формі: або як одне слово, або у вигляді двох окремих слів, зустрічається також дефісне написання: «feed-end rectifier» – «feed end rectifier»; «air-brake system» – «air-brake system»; «three-aspect signal» – «three aspect signal»; «signalbox» – «signal box». Ще однією причиною наявності великого числа формально-структурних варіантів в англійській термінології є розбіжність в орфографії і вимові прийнятими в Британському і Американському англійському: «signalling» (Br.) – «signaling» (US); «dialling» (Br.) – «dialing» (US); «armour» (Br.) – «armor»(US); «switching centre» (Br.) – «switching center» (US); «network control programme» (Br.) – «network – control program» (US); «axle centring» (Br.) – «axle centering» (US).

Дисбаланс між українською і англійською термінологією проявляється і на рівні словотворчих варіантів. Так, якщо для англійської термінології характерна велика кількість варіантів, що відрізняються словотворчими афіксами: «derailment» – «derailing»; «oscillatory circuit» – «oscillating circuit»; «compensating circuit» – «compensation circuit»; «lock bolt» – «locking bolt»; «call on aspect» – «calling on aspect»; «break» – «breakage»; «derivation circuit» – «derived circuit», то в українській термінології подібний тип варіювання зустрічається рідко: магнітний підвіс – магнітне підвішування; автозчіплення – автозчіпка.

В той же час аналіз матеріалу виявив в українській термінології велику кількість синтаксичних варіантів, в основі яких лежить заміна залежного слова в термінологічному словосполученні і, отже, синтаксична позиція слова: парк вагонів – вагонний парк; візок локомотива – локомотивний візок; рама вагона – вагонна рама; рейкове скріплення – скріплення рейки; антикорозійний захист – захист від корозії.

Полілексемні терміни, що відрізняються синтаксичною моделлю, широко поширені також і в англійській термінології, що обумовлено структурно-типологічною своєрідністю синтаксису англійської мови, що полягає в її аналітизмі: «direction relay» – «relay of direction»; «basic transposition section» – «basic section of transposition»; «automatic control switch» – «switch of automatic control»; «trainidentification control» – «control of train identification». Як відомо, для наукової мови, особливо у науково-технічній сфері, характерна компресія багатокомпонентних одиниць спеціальної лексики, яка спрямована на оптимізацію наукової комунікації.

Дослідження матеріалу показало, що компресія широко використовується як в українській галузевій термінології, так і англійській, що призводить до появи великої кількості рівнозначних термінів, представлених повним і коротким варіантами. При цьому в процесі аналізу з'ясувалося, що одним з найпоширеніших способів утворення коротких варіантів термінів у термінології залізничного транспорту є аббревіація, і перш за все, її ініціальний тип – акроніми.

Слід підкреслити, що і українці, і англійці акронімні варіанти використовують головним чином в таких областях залізничного транспорту, як автоматика, телемеханіка і телекомунікація: ДЦ (диспетчерська централізація); САУТ (система автоматичного управління гальмуванням); АСУДП (автоматизована система управління рухом поїздів); АЛС (автоматична локомотивна сигналізація); АТС (автоматична телефонна станція); АРС (автоматичне регулювання швидкості); PBX (Private Branch Exchange); CTC (Centralized Traffic Control); UTP (Unshielded Twisted Pair); SDM (Space Division

Multiplexing); SDH (Synchronous Digital Hierarchy); GSM (Global System for mobile Communication); ATP (Automatic Train Protection); ACS (Automatic Cab Signalling).

Аналіз залізничної термінології виявив і наявність «гібридних» аббревіатурних варіантів, утворених поєднанням аббревіатури і нескороченого слова або словосполучення. До подібних гібридних варіантів можна віднести, наприклад: канал ОС (канал зворотного зв'язку); плоска АР (плоска антенна решітка); НЧ підсилювач (низькочастотний підсилювач); CTC selector (centralized traffic control selector); dc track circuit (direct current track circuit); RF choke (radio frequency choke).

Звернення до матеріалу показало, що в обох досліджуваних термінологіях також широко використовуються еліптичні варіанти, утворені в результаті опускання малоінформативного елемента в полілексемном терміні: сортувальна гірка – гірка; брівка шляху – брівка; вагон-дефектоскоп – дефектоскоп; вагон-рефрижератор – рефрижератор; графік руху поїздів – графік руху; легкогорючі вантажі – горючі вантажі; broken stone ballast – stone ballast; cotton covered cable – cotton cable; flashing light indication – flashing indication; switch position indication – switch indication; carrier frequency circuit – carrier circuit; intermittent train control – intermittent control. В літературі існує думка, що синонімія характерна головним чином для початкового періоду розвитку термінології.

Аналіз як української, так і англomовної термінології залізничного транспорту показав, що синонімічні відносини властиві галузевій термінології на всьому протязі її існування – від етапу зародження галузі на початку 19 століття до наших днів. Очевидно, що синонімія являє собою явище, властиве науці. І можна погодитися з В.А. Татаріновим, що чим вище рівень розвитку наукової думки, чим невичерпніше постає перед дослідником реальна дійсність, тим різноманітніше вона знаходить своє вираження в мовних формах.

2.3 Метафоричні моделі як спосіб репрезентації технічних термінів транспортної тематики

Значна частина технічних термінів є вербалізованим результатом пізнавальної діяльності транспортників на основі семантичного переосмислення на основі існуючих номінативних одиниць національної мови, серед яких значне місце займають метафоричні перенесення.

Метафори (грец. *μεταφορά* – перенесення) представляють особливого роду схеми, за якими людина думає і діє, і вони закладені вже в самій понятійній системі людини. З точки зору когнітивного напрямку метафора – це основна ментальна операція, яка об'єднує дві понятійні сфери і створює можливість використання когнітивної структури джерела та когнітивної структури цілі при концептуалізації нової сфери (мети).

Перенос знань з однієї змістовної області в іншу лежить в основі смислової подібності, яка, на думку прихильників когнітивного підходу, відіграє головну роль у наших повсякденних семантичних висновках, і з цієї точки зору метафора – це прояв аналогових можливостей людського мислення, їх мовне відображення. Якщо виходити з даних міркувань, то ми можемо сказати, що більшість предметів і явищ, присутніх в технічній картині світу набуває на ментальному рівні знакову співвіднесеність з іншими предметами і явищами. У підмові «залізниця» нами зафіксовані такі метафоричні моделі: антропонімічні, артефактні, зоологічні, фітонімічні, ландшафтні та геометричні. Можливі також антропоартефактні, антрополадшафтні метафоричні моделі. Антропонімічні: 'Ковзуна', 'повзун' – людина, що володіє легкою, безшумною ходою і той, хто повзає або повзає – і деталь механізму, ковзає взад і вперед в прямолінійному напрямі – 'Gleitstück'. 'Шукач' – той, хто зайнятий пошуками і термін 'шукач' – деталь моторного гайковерта, що виявляє при русі механізму гайку, необхідну для з'єднання рейок зі шпалою – 'Drehwähler' – "rotary selector". 'Підошва' і 'тарілка' – ступня і посуд круглої форми – і 'підшовна тарілка' (деталь механізму, що служить термітному зварюванню рейок) – 'Sohlenteller' – exothermic welding – антропо-артефактна метафора. Метафорична концептуалізація терміна знаходить яскраве втілення і в таких спеціальних мовних виразах як 'поганий

бігун' і 'хороший бігун' – 'Schlechtläufer' und 'Gutläufer', характеризують ходові якості вантажного вагона. У номінації даних термінів учений-інженер оперував загальноживаним словом 'бігун' – 'Läufer', що експліцірується в словнику С.І. Ожегова, як спортсмена, що займається бігом, а також взагалі того, хто біжить або добре бігає. У перерахованих вище термінах спостерігається повна тотожність переносних номінацій спеціальних мовних одиниць. Так, наприклад, 'рамну рейку' – дві зовнішні нерухомі рейки і два внутрішніх рухомих вістряка в стрілочному переводі у формі рами, що дозволяють переклад поїзда з однієї колії на іншу, в німецькій мові називається 'Bockschiene', що в перекладі означає 'щелепової рейок'. Термін 'болванка' (заготівля для виробів, відлитий у форму злиток металу) – 'Block' – англ. "blank" – злиток, заготівля з твердого матеріалу, використовуваного для подальшої переробки – в українській мові антропонімічна метафоризація, у німецькій мові – артефактна. Слово 'Болванка' у другому значенні, за словником С.І. Ожегова, означає теж що і 'бовдур', тобто 'Неук', 'тупиця', а для його формування як особистості, адекватної суспільству, необхідні цілеспрямовані дії: виховання і навчання. Метафоричний перенос здійснений по асоціації. Однак у багатьох термінів-метафор ці ознаки переносу важко розпізнаються. Артефактна: 'Корито' – 'Trog' – 1) велика довгаста відкрита посудина для прання і для інших домашніх потреб, 2) 'корито' – 'Trog' – англ. 'trough' – 'робоча камера'; 'барабан' – 'Trommel' – ударний мембранний музичний інструмент у вигляді циліндра, зверху і знизу обтягнутого шкірою і 'барабан' – 'Trommel' – 'робочий циліндр' (двигуна, поршня). 'Полотно' – тканина і термін 'полотно' залізниці – дорожній насип, підстава для укладання рейкового шляху. У німецькій мові цей термін концептуалізується як антропонімічна метафора 'Bahnkörper' і в буквальному перекладі означає 'тіло залізниці' та в англійській мові має переклад 'roadbed' що буквально перекладається як дорожнє ліжко. Німецьке слово 'Spale' в англ. 'sleeper', що означало в ср.-в.-н. 'Сходинки сходів' лягло в основу сучасного терміна 'шпали', тому можна сказати, що на якомусь рівні вони ототожнили: сходинки і поперечно укладені дерев'яні бруски і т.д.

Метафоричне осмислення терміна простежується і в такій невеликій, але дуже важливій кріпильній рейковій деталі як 'милиця' – 'Stab'. Так називається чотиригранний штир, за допомогою якого кріплять рейки до шпал. Як не термін 'милиця' – це пристрій для опори при ходьбі, палиця, що роздвоюється догори з поперечними опорами для рук і пахви, а 'Stab' – 'палиця': довга, кругла, гладка палиця з загостреним кінцем, служить як опора при ходьбі [5, 6]. 'Krücke', тим не менш, в метафоризації даного терміну має місце повний збіг понять, так як в обох випадках мова йде про пристрій для опори при ходьбі та ін.

Важливість прообразної, моделюючої ролі метафори, що дає поштовх розвитку думки і наводить дослідника на нові аналогії, відзначається багатьма дослідниками галузевих термінології і визнається факт наявності великої кількості метафоричних найменувань у науці. Досліджувана нами підмова «залізниці» дозволяє стверджувати: метафора є невід'ємною частиною номінації технічних артефактів. Більш того, метафорична номінація артефактів, створюючи фрагменти технічної мовної картини, заповнює весь простір, охоплюючи всі об'єкти навколишнього технічної реальності. У свідомості вченого-інженера домінує метафоричний порядок номінації створюваних ним артефактів, тому метафоричний перенос в технічній підмові слід розглядати як універсальний когнітивний механізм освоєння технічної картини світу.

2.4 Порівняльна характеристика перекладу текстів у галузі транспортних систем по лексиці транспортної галузі (на прикладі української, німецької та англійської мов)

В якості об'єкта дослідження в даній роботі виступає Річний звіт Міжнародного комітету по залізничному транспорту (CIT). Авторами виступають фахівці Комітету, що працюють в сфері залізничного транспорту більше десяти років. Звіти Комітету видаються щорічно і містять результати проведеної Комітетом роботи за рік, а також велика кількість довідкової

інформації про членів Комітету, про залізничні організації, що здійснюють перевезення пасажирів і вантажів, про нормативні правові акти, що регулюють залізничні перевезення та інші корисні читачам даного звіту посилання.

Основною спільною рисою англійської та німецької мов є те, що термінологія притаманна обом мовам, в основному у науково-технічних текстах та розмовній мові. Використання термінів зумовлено необхідністю мовної економії. Використання термінів в англійській та німецькій мовах має різну ступінь вжитку. В англійській її дія є більш активною, в силу того, що вона відноситься до аналітичних мов, тобто майже не має морфологічних показників частин мови. Німецькій мові конверсія є дуже активним способом творення нових слів, проте вона має свої особливості, через те, що німецька мова відноситься до синтетичних мов з деякими рисами аналітизму. В англійській мові творення конверсивів відбувається легше, знову ж таки, через майже повну відсутність морфологічних показників частин мови, в німецькій мові є необхідність у використанні допоміжних засобів для творення конверсивів.

Субстантивація відома і англійській, і німецькій мовам. При цьому в англійській мові перехід прикметників або дієслів до іменників з великою легкістю, на відміну від німецької, тому що в англійській мові не є необхідним додавання до іменників словозмінний афікс, або виділяти його графічно. Можна побачити, що в німецькій мові, на відміну від англійської, субстантивовані одиниці виділяються в написанні не лише такими морфологічними показниками нового граматичного класу, не тільки артиклем або закінченням, але й написанням слова з великої літери у тексті. І в англійській, і в німецькій мовах активно використовується вербалізація для створення нових позначень. В німецькій мові прийнято вважати, що результатом вербалізації в німецькій мові є дієслова, що було утворено від основ іменників та прикметників за допомогою інфінітивного суфіксу – (e)n, що використовується для включення нового слова в дієслівну парадигму, що не є ознакою афіксації.

Через те, що коли є додавання суфіксу не формується нове слово, з новим лексичним значенням, а лише графічно виділяється приналежність цього слова до класу дієслів.

Переклад конверсивів з мови оригіналу на мову перекладу значною мірою залежить від контексту, в якому вживається це слово, адже для перекладу конверсії є характерним метафоричне та метонімічне переосмислення змісту тексту. Нетипова для німецької мови вимова та графічна форма та опційність флексії дозволяє говорити про часткову адаптацію англійського терміна до системи німецької мови.

Репрезентантом дієслова в німецькій мові виступає інфінітив як початкова форма дієслова, на основі якої утворюються всі форми дієслівної парадигми. Тому англійські дієслова набувають типового для німецької морфологічної системи закінчення інфінітива – *en*, а статусу слова їм надають флексії (*-e*, *-(e)st*, *-(e)t*, *-(e)n*). Всі запозичені дієслова належать до категорії слабких дієслів і утворюють основні форми дієслова за формулою для слабких дієслів. На рівні синтаксичної структури англійські дієсла, які виступають у функції складеного присудка в німецькому реченні, утворюють синтаксичну будову замикання, що базується на рамковій конструкції німецького дієслова та передбачає дистантне розташування частин складеного присудка.

В англійській мові відсутні типові для німецької морфологічної системи граматичні категорії прикметників, тому широке використання англіцизмів у непрямих відмінках, відмінювання за типами, узгодження у роді, числі та відмінку з іменником свідчать про входження запозичених прикметників до морфологічної системи мови-реципієнта. Таким чином, англійські прикметники набувають у німецькій мові таких граматичних категорій, як рід, відмінок та число, а синтаксичний тип зв'язку між іменником і прикметником набуває характеру узгодження.

В основному конверсиви з англійської та німецької мов перекладаються на українську мову тією ж самою частиною мови, що і в тексті оригіналу, проте, існують випадки, коли при перекладу виникає заміна частини мови, або слово-

конверсив перекладається словосполученням, тобто вико ристовується описовий переклад.

Основними методами перекладу з англійської та німецької мов на українську мову виступають: 1) калькування – заміна складових, морфем їх лексичними відповідниками в мові перекладу; 2) контекстуальна заміна – метод, коли переклад слова підходить лише для окремого контексту; 3) описовий переклад – прийом перекладу, при якому поняття перекладається за допомогою опису, при цьому не маючи еквіваленту в мові перекладу; 4) транслітерація та транскрибування – передача однієї писемності літерами іншої мови та передача звучання слова звуками іншої мови; 5) підставний переклад – метод, коли для перекладу неологізму використовується вже існуючий еквівалент в мові перекладу.

Висновки до другого розділу

Під час дослідження з наведених прикладів перекладацьких рішень виявлено що частіше за все використовуються прийоми компенсації і описового перекладу. Рідше –прийоми дослівного перекладу і транскрипції.

Основною спільною рисою англійської та німецької мов є те, що конверсія притаманна обом мовам, вона приймає активну участь у формуванні термінів, в основному у публіцистичних текстах та розмовній мові.

Використання конверсії зумовлено необхідністю мовної економії. Використання конверсії в англійській та німецькій мовах має різну ступінь вжитку.

В англійській її дія є більш активною, в силу того, що вона відноситься до аналітичних мов, тобто майже не має морфологічних показників частин мови.

Німецькій мові конверсія також є дуже активним способом творення нових слів, проте вона має свої особливості, через те, що німецька мов відноситься до синтетичних мов з деякими рисами аналітизму.

Основними методами перекладу терміносистем з англійської та німецької мов на українську мову виступають:

- 1) калькування – заміна складових, морфем їх лексичними відповідниками в мові перекладу;
- 2) контекстуальна заміна – метод, коли переклад слова підходить лише для окремого контексту;
- 3) описовий переклад – прийом перекладу, при якому поняття перекладається за допомогою опису, при цьому не маючи еквіваленту в мові перекладу;
- 4) транслітерація та транскрибування – передача однієї писемності літерами іншої мови та передача звучання слова звуками іншої мови;
- 5) підставний переклад – метод, коли для перекладу неологізму використовується вже існуючий еквівалент в мові перекладу

ВИСНОВКИ

Згідно дослідженню було визначено, що терміноутворення це типове явище для багатьох функціональних стилів англійської та німецької мов, включаючи мови для спеціальних цілей. Вивченням термінів та галузі транспортних систем займалися багато вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. Спостерігається термінологічна неоднозначність у визначенні сутності та інтерпретації явища конверсії, так як різні вчені мають різні думки, щодо його природи.

Для перекладу науково – технічного тексту потрібно пам'ятати про розбіжності в побудові речень англійської, німецької та української мов, про відмінність системної організації цих мов.

У процесі перекладацької діяльності виникає необхідність текстової модифікації, яку важко передбачити і яка потребує оказійного здійснення в кожному окремому випадку. Йдеться про те, що інколи загальний зміст і контекст потребують введення одних слів і опускання інших, часткової або повної перебудови речення за вимогами граматичної норми мови, якою здійснюється переклад. Окрім цього розкрито роль перекладу у сучасному світі, та визначили актуальні проблеми перекладу науково-технічних текстів у галузі транспортних систем.

Дослідники виділяють основні прийоми для перекладу такі як транскрипції (відтворення звучання слова оригіналу), транслітерації (передачі графічної форми), калькування(переклад складових частин слова з об'єднанням їх в ціле слово), дослівного перекладу (заміна аналогічної синтаксичної структури структурою мови перекладу) та інші.

Основною спільною рисою англійської та німецької мов є те, що конверсія притаманна обом мовам, вона приймає активну участь у формуванні неологізмів, в основному у публіцистичних текстах та розмовній мові є також наявність великої кількості слів та словосполучень, характерних саме для цього стилю.

Використання конверсії зумовлено необхідністю мовної економії. Використання конверсії в англійській та німецькій мовах має різну ступінь

вжитку. В англійській її дія є більш активною, в силу того, що вона відноситься до аналітичних мов, тобто майже не має морфологічних показників частин мови.

Аналіз як української, так і англійської термінології залізничного транспорту показав, що синонімічні відносини властиві галузевій термінології на всьому протязі її існування – від етапу зародження галузі на початку 19 століття до наших днів. Очевидно, що синонімія являє собою явище, властиве науці.

Досить важливими є питання термінознавства й аналізу структурно-семантичних особливостей різних мов в нових галузях знань. В англійській мові в реченнях науково-технічних текстів використовуються займенники *they* і *one* без вказівки на виконавця дії. В українській мові займенник відсутній, дія передається дієсловом у третій особі множини, роблячи речення невизначено-особовим.

Для переклада технічного тексту транспортних систем з англійської мови або німецької на українську, необхідні знання з тієї галузі науки чи техніки, про яку йдеться у цьому тексті. приступавши до перекладу технічного тексту, необхідно вивчити відповідну літературу з теми, якій присвячений цей текст, щоб перекладач мав хоча б елементарне уявлення про що йдеться мова.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Алексеева І.С. Професійне навчання перекладача / І.С Алексеева – СПб.: / Інститут іноземних мов, 2000. – 324 с.
2. Балонєва О.О. Особливості перекладу англійської науково-технічної літератури / О. О. Балонєва – Житомир: Житомирський державний університет, 2004. – 25с.
3. Бархударов Л.С. Язык и перевод. / Л.С. Бархударов – М.: Высшая школа, 1975. – 369 с.
4. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад. Навч. посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. / Л.П. Білозерська, Н.В. Возненко, С.В. Радецька – В: НОВА КНИГА, 2010. – 232 с.
5. Богушевська Н. Наукові записки 89(5). – Серія: Філологічні науки / Н.Богушевська – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010 – С. 118-122.
6. Богушевська Н. Офіційно-діловий стиль сучасної німецької мови / Н. Богушевська, В. Борисов // Аббревиация и акронимия. Военные и научно-технические сокращения в иностранных языках. / Под ред. Швейцера А.Д. – М.: Высшая школа, 2004. – 320с.
7. Брандес М. Г. Стилистика немецкого языка. / М.Г.Брандес, – М.: Прогресс Традиция, 2016. – 400 с.
8. Брандес М.П. Предпереводческий анализ текста / М.П. Брандес, В.І Провоторова –М.: НВІ-тезауруса, 2001.
9. Бреус Є.В. Основи теорії і практики перекладу з російської мови на англійську: Навчальний посібник.2-е изд., Испр. і доп. / Є.В.Бреус – М.: УРАО, 2000.
10. Ванников Ю.В. Типы научно-технических текстов и их лингвистические особенности / Ю.В. Ванников – М.: Наука, 1985. – 197с.
11. Ванников, Ю.В. Основные терминологические аспекты переводческой деятельности / Ю.В. Ванников – М.: Международные отношения, 1984. – 257с.

12. Верба Л.Г. Граматика сучасної англійської мови / Л.Г. Верба, Г.В. Верба. – К.: Логос, 2001. – 352 с.
13. Виноградов В.В. Мова художніх творів. Питання мовознавства, №5 / В.В. Виноградов, 1954. – С. 85-90.
14. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка / И.Р. Гальперин. – М.: Высшая школа, 1977. – 332 с.
15. Гальперин И.Р. Нариси зі стилістики англійської мови / І.Р. Гальперин –М.: Видавництво літератури на іноземних мовах., 1958.
16. Ганич Д. С. Словник лінгвістичних термінів / Д.С. Ганич, І.С. Олійник – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
17. Ганич Д.Г., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів / Д.Г. Ганич, І. С. Олійник – К.: Вища шк., 1985. – 360 с
18. Глушкова К.А. Вставочные конструкции в научном стиле (на материале английского и русского языков) / К.А. Глушкова // Научно – тематический сборник, выпуск 4. – Владивосток: ДВГУ, 1973. – 315с.
19. Деменчук О. В. Порівняльна лексикологія української та англійської мов / О. В. Деменчук. – Рівне: Перспектива, 2005. – 165 с.
20. Долинин К.А. Проблема речевых жанров через 45 лет после статьи Бахтина / К.А. Долинин // Русистика: Лингвистическая парадигма конца XX века. – СПб.: Изд-во С-Петербур. ун-та, 1998. – С. 35–46.
21. Дудик П. С. Стилiстика української мови: Навчальний посiбник. / П.С. Дудик. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 368 с.
22. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка / В.И. Заоткин – М.: ВШ. 1989 – 126 с.
23. Зайцева В. В. Інформаційний стиль в україномовній газеті / В.В. Зайцева // На ниві української філології : [Зб. наук. праць / За ред. проф. І. С. Попової, проф. Ю. Ф. Прадіда]. – Д. : Пороги, 2003. – С. 232–240
24. Зайцева В. В. Інформаційний стиль в україномовній технічній статті. / В.В. Зайцева// На ниві української філології [Зб. наук. праць / За ред. проф. І.В. Корунець. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 464 с.

25. Карабан В.І. Переклад англійської наукової та технічної літератури / В.І. Карабан – Вінниця: Нова книга, 2004р. – 576 с.
26. Квеселевич Д.І. Практикум з лексикології сучасної англійської мови / Д. І. Квеселевич В. П. Сасіна – Вінниця: Нова книга, 2001. – 126 с.
27. Квеселевич Д.І. Практикум з лексикології сучасної англійської мови / Д.І. Квеселевич, В.П. Сасіна – Вінниця, 2003. – 230с.
28. Кияк Т.Р. Теорія і практика перекладу. / Т.Р. Кияк, А.М. Науменко, О.Д. Огуй. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 592 с.
29. Клименко А.В. Ремесло переклада / А.В. Клименко – Восток-Запад: АСТ, 2007. – 640 с.
30. Комиссаров В. Н. Пособие по переводу с английского языка на русский. / В.Н. Комиссаров, Я. І. Рецкер, В.І. Тархов – М.: Высшая школа, 1965. – 268 с.
31. Комиссаров В. Н. Слово о переводе. / В.Н. Комиссаров. – М.: Международные отношения, 1973. – С. 61-78.
32. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода, – Учебное пособие. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб.для ин-тов и фак. иностр. яз. / В.Н. Комиссаров – М.: Высшая школа, 1990. – 252 с.
33. Комісарів В.Н. Сучасне перекладознавство. Курс лекцій. / В.Н. Комісарів – М.: ЕТС, 1999. – 260с.
34. Комісарів В.Н. Теорія перекладу. Лінгвістичні аспекти / В.Н. Комісарів –М.: Вища школа, 1990. – 274с.
35. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу / В.В. Коптілов. – К.: Освіта, 1987. – 234 с.
36. Корунець І. Біля витоків українського перекладознавства. / І. Корунець //ВСЕСВІТ – 2008. – №1/2. – С. 186-192.
37. Корунець І.В. Порівняльна типологія англійської та української мов Теорія і практика перекладу / І.В.Корунець . – Київ: Вища школа, 1986. – 172 с.
38. Кур'янова М.О. Заміна іменника вказівним займенником у німецькому реченні науково-технічного контексту та знаходження відповідників

цьому явищу в українській мові // Мовні і концептуальні картини світу / М.О. Кур'янова – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2004. – (Вип. 14). – Кн. 1. – С. 227-230.

39. Кур'янова М.О. Навчальний посібник з граматичних проблем перекладу науково-технічної літератури з німецької мови на українську / М.О. Кур'янова – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2005. – 62 с.

40. Кур'янова М.О. Переклад дієслівних номінацій повинності у німецькомовних технічних текстах / М.О. Кур'янова // Мовні і концептуальні картини світу – К.: Видавництво “Логос”, 2002. – (Вип. 7.) – С. 290-296.

41. Кур'янова М.О. Переклад німецьких еліптичних речень у науково-технічній літературі / М.О. Кур'янова // Мовні і концептуальні картини світу – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2003. – (Вип. 9). – С. 147-151.

42. Кур'янова М.О. Переклад німецьких речень з неповною рамкою та без рамки / М.О. Кур'янова // Мова і культура – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2003. – (Вип. 6). – Т. IV. Міжкультурна комунікація. Теорія і практика перекладу. – С. 234-239.

43. Кур'янова М.О. Переклад українською мовою німецьких прикметників на – lich, – ig, – isch, – bar у науково-технічній літературі / М.О. Кур'янова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Х.: ВЦ Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна, 2004. – № 632 (Вип. 42). – С. 58-61.

44. Кур'янова М.О. Прийоми перекладу „es“ з української мови на німецьку у науково-технічному контексті / М.О. Кур'янова // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2005. – (Вип. 16). – Кн. 1. – С. 227-230.

45. Лалаян Н.С. Порівняльна граматики німецької та української мов / Н.С. Лалаян, О.В. Подвойська. – Нова книга, 2013. – 224 с.

46. Левицкий А.Э. Сравнительная типология английского, немецкого, русского и украинского языков / А.Э. Левицкий, Н.Д. Борисенко, А.А. Борисов. – К.: Освіта України, 2009. – 360 с.
47. Мушніна О. О. Граматичні особливості українського перекладу англійської науково-технічної та художньої прози: дис... канд. філол. наук: 10.02.16 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка / О.О. Мушніна. – К., 2006.
48. Ніколенко А.Г. Лексикологія англійської мови – теорія і практика [англ.]: Навчальний посібник для ВНЗ. Front Cover / А.Г. Ніколенко. – К.: Нова Книга, 2011. – 528 с.
49. Ніколенко А. Г. English Lexicology – Theory and Practice – Лексикологія англійської мови – теорія і практика: навч. посіб. для студ. вузів / А. Г. Ніколенко – Вінниця: Нова Книга, 2007. – 528 с.
50. Огуй О. Д. Актуальні проблеми німецько-українського перекладу: навч. посібник / О. Д. Огуй : Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. –Чернівці : Рута, 2004. – 256 с.
51. Осветимская Н.М. Фразеологическая единица и семантическая организация текста: [на материале англ. яз.] / Н.М. Осветимская // Сб. науч. тр. / Моск. пед. ин-т иностр. яз. – М. – 1988. – (Вып.309). – С.155-159.
52. Осветимская Н.М. Фразеологические конфигурации в тексте: (на материале глагол. фразеологизмов соврем. янгл. яз.): автореф. дис. канд. філол. наук / Н. М Осветимская // Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. Мориса Тореза. – М. –1985. – 25 с.
53. Проблеми української термінології // Вісник Львівського національного університету “Львівська політехніка”. – №453. – Львів, 2002. – С.183.
54. Пумпянский А.Л. Введение в практику перевода научной и технической литературы на английский язык / А.Л. Пумпянский – М.: Наука, 1965. – 304с.

55. Пумпянский А.Л. Лексические закономерности научной и технической литературы. Англо-русские эквиваленты / А.Л. Пумпянский – Калининград: 1980. – 192 с.
56. Пумпянский А.Л. Чтение и перевод английской научной и технической литературы. Лексика. Грамматика. Фонетика / А.Л. Пумпянский. – М.: Наука, 1962. – 303 с.
57. Разинкина Н.М. Функциональная стилистика/ Н.М. Разинкина – М.: Высшая школа, 1989. – 180с.
58. Рябцева Н.К. Научная речь на английском языке. Руководство по научному изложению. Словарь оборотов и сочетаемости общенаучной лексики. Новый словарь-справочник активного типа (на английском языке) / Н.К. Рябцева – М.: Наука, 2002. – 245 с.
59. Сивак О.В. Особливості перекладу офіційно-ділових текстів. / О.В. Сивак, М.М. Маньковська, Н.С. Борисенко. – Київ: НАУ, 2013 – С. 236-239.
60. Скороходько Э.Ф. Вопросы перевода английской технической литературы (перевод терминов) / Э.Ф. Скороходько – Киев: Изд-во Киевского университета, 1963. – 91с.
61. Соколовська С. Ф. Функціонально-стилістична домінанта перекладу науково-технічних текстів. / С.Ф. Соколовська. – Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2007 – С. 123 – 127.
62. Стрелковский Г.М. Научно-технический перевод / Г.М. Стрелковский, Л.К. Латышев – М.: Просвещение, 1980.
63. Тимченко Є. П. Порівняльна стилістика німецької та української мов / Є. П. Тимченко – Вінниця: «Нова книга», 2006. – 239с. (на нім. мові)
64. Ткачева Л.Б. Перевод английской научно-технической литературы / Л.Б. Ткачева – Омск: Омский гос. техн. ун-т, 2003. – 139 с.
65. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). / А.В. Федоров. – М.: ООО Издательский дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.

66. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистический очерк)/ А.В. Федоров – М., 1968. – 225 с.
67. Фірсова Ю.А. Переклад німецьких фразеологізмів з топонімічним компонентом українською мовою: проблема еквівалентності / Ю.А.Фірсова // Вісник Сумського державного університету. Серія “Філологічні науки”. — 2002. — № 4(37). – С. 175-179.
68. Циткина О.Л. Переклад наукових термінів / О.Л. Циткина – К., 2004.
69. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад” / Л. М. Черноватий. — Вінниця: Нова Книга, 2013. — 376 с.
70. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты / А. Д Швейцер. — М.: Наука, 1988. – 215 с.
71. Швейцер А.Д. Теорія перекладу / А.Д. Швейцер. – К.: Наука, 1988. – 236 с.
72. CIT, International Rail Transport Committee: (CIT Annual Report “2015”) [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.cit-rail.org>
73. Dreyer H. Lehr – und Übungsbuch der deutschen Grammatik / H. Dreyer, Dubenets E.M. Modern English Lexicology / E.M. Dubenets. – Glossa-Press, 2009. – 115 s.
74. I.C. Peden. IEEE Transactions and Propagation –vol. 36, November, IEEE. –NJ: IEEE Antennas and Propagation society, 1988. - 166 p.
75. Ocran’s Acronyms. A Dictionary of Abriviations and Acronyms Used in Scientific and Technical Writing. Routladge and Kegan Paul. –London: Boston and Henley, 1980. – 369p.
76. Dreyer H., Schmitt R. Lehr - und Übungsbuch der deutschen Grammatik. – Ismaning / München: Max Hueber Verlag, 2006. – 233 s.